

De nalatenschap van de Romeinen in Brittannië

Beda's gebruik van het Romeinse
erfgoed

Leanne Klauwer (s4463757)

Masterscriptie, 13 juni 2019

Begeleid door V.J.C. Hunink

Master Oudheidstudies (Griekse en Latijnse taal
en letterkunde)

Radboud Universiteit Nijmegen

Inhoudsopgave

INLEIDING	4
STATUS QUAESTIONIS	6
HOOFDSTUK 1 – BEDA EN ZIJN WERKEN.....	10
LEVEN VAN BEDA	10
WERKEN.....	12
NA ZIJN DOOD	17
HOOFDSTUK 2 – VERWIJZINGEN IN HISTORISCHE WERKEN	18
<i>HISTORIA ABBATUM</i>	18
<i>HISTORIA ECCLESIASTICA GENTIS ANGLORUM</i>	20
<i>Caesar</i>	20
<i>Cicero</i>	21
<i>Eutropius</i>	22
<i>Martialis & Ovidius</i>	23
<i>Orosius</i>	25
<i>Plato</i>	25
<i>Plinius</i>	26
<i>Tacitus</i>	28
<i>Tertullianus</i>	29
<i>Vegetius</i>	29
<i>Vergilius</i>	30
HOOFDSTUK 3 – VERWIJZINGEN IN DE TAALKUNDIGE WERKEN.....	37
<i>DE ORTHOGRAPHIA</i>	37
<i>DE ARTE METRICA</i>	40
<i>DE SCHEMATIBUS ET TROPIS</i>	46
HOOFDSTUK 4 – BEDA’S VISIE OP HET KLASSIEKE ERFGOED	50
CONCLUSIE.....	58
BIBLIOGRAFIE	62
PRIMAIRE BRONNEN	62
SECUNDAIRE LITERATUUR	63

Inleiding

Beda Venerabilis was een Engelse monnik, die leefde van ongeveer 672-735. Over zijn leven is relatief weinig bekend. Vanaf zijn zevende woonde hij in het klooster van Wearmouth en Jarrow. Hier bestudeerde hij de Bijbel en leerde hij Latijn. Later gaf hij ook les aan andere monniken in het klooster over hoe Latijn gelezen moest worden en hoe de Bijbel geïnterpreteerd moest worden.

Tijdens zijn tijd in het klooster heeft Beda vele verschillende werken geschreven, zoals Bijbelcommentaren en natuurkundige traktaten. Het bekendste is de *Historia Ecclesiastica gentis Anglorum*. Dit is een van de belangrijkste geschiedkundige werken over Angelsaksisch Engeland, omdat Beda als een van de eerste schrijvers een complete geschiedenis geeft van Engeland tot dat moment. Dit is slechts een van de 44 werken die hij heeft geschreven.¹

Binnen het oeuvre van Beda komen verschillende citaten van klassieke auteurs naar voren. Ook beschrijft hij af en toe de periode waarin Brittannië een Romeinse provincie was. Om meer te weten te komen over hoe Beda gebruik maakt van het Romeinse erfgoed in zijn werken heb ik de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

“Hoe maakt Beda gebruik van het Romeinse erfgoed in zijn historische en taalkundige werken?”

Hierbij is het belangrijk te definiëren in dit onderzoek verstaan wordt onder “Romeins erfgoed”. In Van Dale staat dat erfgoed dat is wat overgebleven is uit het verleden en dan met name de dingen van historische of culturele waarde.² Hier gaat het voornamelijk om overgeleverde teksten. De Romeinse periode loopt in dit onderzoek tot het uiteenvallen van het West-Romeinse rijk.³ Hoewel Brittannië niet gedurende die gehele periode tot het Romeinse Rijk behoort, zijn klassieke werken soms wel beschikbaar geweest in kloosters en is het waarschijnlijk dat Beda toegang tot een aantal werken heeft gehad.

Omdat het niet mogelijk is alle literaire werken van Beda te bekijken is er voor dit onderzoek gekozen alleen te kijken naar historische en taalkundige werken. Er is specifiek

---

¹ Brown (2010), p. 3.

² Van Dale Online, <https://run-vandale-nl.ru.idm.oclc.org/zoeken/zoeken.do#>, laatst geraadpleegd op 28-02-2019.

³ De laatste Romeinse keizer, Romulus Augustulus, werd in 476 door de Germanen afgezet.

gekozen voor deze genres omdat deze allebei duidelijk afgebakend zijn. Binnen deze werken zal onderzoek gedaan worden naar de verwijzingen naar de klassieke auteurs en met welke doeleinden die gebruikt zijn. Doordat het twee verschillende genres zijn is het relevant om te kijken of Beda hier op een andere manier gebruik maakt van klassieke verwijzingen.

Een volledig overzicht van Beda en zijn werken zal in het eerste hoofdstuk gegeven worden. Hierbij zal niet ingegaan worden op de invloed van de klassieken. Op deze manier wordt de context duidelijk waarin Beda leefde en schreef. In de latere hoofdstukken zal ingegaan worden op de invloeden de klassieke auteurs op Beda's werken.

De historische werken van Beda omvatten de *Historia Abbatum* (ca. 716) en de *Historia Ecclesiastica gentis Anglorum* (ca. 731). De *Historia Ecclesiastica* beschrijft een kerkgeschiedenis van het Engelse volk en wordt beschouwd als een van de belangrijkste werken uit die tijd als het gaat om de Engelse geschiedenis.⁴ De *Historia Abbatum* beschrijft het leven van Ceolfrith in het klooster in Wearmouth en Jarrow waar Beda heeft gewoond en gewerkt.⁵ Daarnaast voegt hij zijn eigen ervaringen over het kloosterleven in het klooster hieraan toe.⁶ Hierbij verwacht ik dat de klassieke verwijzingen niet alom aanwezig zullen zijn vanwege het feit dat Beda zijn eigen tijd beschrijft. Desalniettemin is het belangrijk te kijken waarom die dan specifiek gebruikt worden in deze context.

Het derde hoofdstuk zal gaan over de taalkundige werken, daterend uit de periode 691-703. Deze behelzen *De Arte Metrica*, *De Schematibus et Tropis* en *De Orthographia*. *De Arte Metrica* en *De Schematibus et Tropis* worden vaak samengenomen omdat ze veel met elkaar te maken hebben. Beda legt hierin uit hoe het metrum werkt in Latijnse poëzie. Hierbij maakt hij ook gebruik van verschillende Romeinse voorbeelden. *De Schematibus et Tropis* gaat door op de uitleg van het Latijn door stijlfiguren en beeldspraak. Om zijn theorieën over de Latijnse taal te illustreren maakt Beda in sommige gevallen gebruik van klassieke auteurs. Het laatste taalkundige werk, *De Orthographia*, heeft een andere inhoud vergeleken met *De Arte Metrica* en *De Schematibus et Tropis*. *De Orthographia* gaat over hoe woorden geschreven moeten worden en hoe ze gebruikt moeten worden.⁷ Omdat er veel grammatici zijn geweest in de Romeinse tijd die ook een dergelijk boek hebben geschreven verwacht ik dat Beda in de traditie van deze grammatica gebruik zal maken van zijn klassieke voorgangers.

---

⁴ Brown (2009), p. 101.

⁵ Ceolfrith was abt in het klooster van Wearmouth en Jarrow toen Beda er woonde. Bede wordt onder zijn hoede geplaatst wanneer hij in het klooster komt.

⁶ Brown (2009), p. 96-97.

⁷ Brown (2009), p. 26.

Het laatste hoofdstuk zal gaan over hoe Beda keek naar de Romeinse wereld. Naast het gebruik van klassieke verwijzingen is het belangrijk om te kijken naar Beda's opvattingen over het Romeinse rijk. Hij beschrijft de periode van Brittannië als Romeinse provincie zowel in de *Chronica Maiora* en de *Historia Ecclesiastica*. Verwijzingen naar die perioden zouden mede kunnen verklaren waarom Beda verschillende citaten gebruikt. Hoewel Beda's beschrijving van de periode waarin Brittannië een Romeinse provincie was niet zeer uitgebreid is, kan er vermoedelijk wel door te kijken naar het woordgebruik een waardeoordeel gevonden worden op de plekken waar Beda dit beschrijft.

Status Quaestionis

Het gebruik van het klassieke erfgoed van Beda wordt al lange tijd onderzocht. Hierbij wordt voornamelijk gekeken naar welke verwijzingen Beda maakt naar klassieke auteurs. In verschillende tekstedities zijn lijsten van alle verwijzingen opgesteld die tot nu toe gevonden zijn. Deze kunnen dienen als basis voor het bekijken van de klassieke auteurs in Beda's werken.

Over de redenen waarom Beda gebruik maakt van auteurs is minder bekend. Het is met zekerheid te zeggen dat Beda in ieder geval toegang heeft gehad tot een deel van het oeuvre Vergilius.⁸ Door dit gegeven zijn er in bijna alle werken van Beda verwijzingen naar Vergilius te vinden. Van andere auteurs is het over het algemeen lastiger te bepalen in hoeverre Beda er beschikking over heeft gehad.

Het eerste hoofdstuk van deze scriptie gaat vooral om feiten over Beda. Hier zijn verschillende artikelen over geschreven. Brown (2009) geeft in haar boek zowel een overzicht van het leven van Beda als van zijn werken.⁹ Brown heeft Beda's oeuvre voorzien van een korte uitleg over de inhoud en het belang ervan. In deze literatuur is de aandacht voornamelijk gericht op het uiteenzetten.

In het artikel van Laistner (1933) wordt voor het eerst een compleet overzicht gegeven van de werken van Beda met vermeldingen citaten van klassieke auteurs waar Beda gebruik van heeft gemaakt. Laistner heeft onderzoek gedaan naar de methode van Beda's schrijven en behandelt kort al Beda's werken. Doordat dit artikel meer een overzicht van verwijzingen

---

⁸ Love (2010), p. 46.

⁹ Brown (2009), pp. 3-24.

geeft dan een onderzoek naar de beweegredenen is, zorgt het ervoor dat Laistner geen concrete conclusie lijkt te trekken over Beda's gebruik van klassieke auteurs.¹⁰

Latere onderzoekers gebruiken het artikel van Laistner als basis voor hun studies. Ray (1987) schrijft in zijn artikel over Beda en Cicero. Hij gaat hierbij voornamelijk in op de Bijbelcommentaren en de natuurkundige werken van Beda. Zijn doel is om te laten zien hoe Beda in zijn werken gebruik maakt van de retorische elementen die ook te vinden zijn bij Cicero. Ray concludeert dat Beda gebruik maakt van retorische elementen die ook gevonden worden bij Cicero.¹¹ Er kan echter niet met zekerheid gezegd worden of dit per se uit Cicero is overgenomen. Ray gaat voornamelijk in op de natuurkundige traktaten en de Bijbelcommentaren die Beda geschreven, maar besteedt desalniettemin ook kort aandacht aan de taalkundige werken. Aan de hand van deze analyse is het mogelijk te kijken in hoeverre Beda gebruik maakt van Cicero en hoe dit terug te zien is in zijn werken.

Voor de verwijzingen in de historische werken zijn allereerst de tekstedities belangrijk. Plummer (1966) heeft in de marges van zijn teksteditie van de *Historia Ecclesiastica* verschillende verwijzingen genoemd. Hierbij kijkt hij niet alleen naar klassieke verwijzingen, maar bijvoorbeeld ook naar Bijbelverwijzingen. Hoewel deze een belangrijke rol spelen in de werken van Beda door de centrale rol van het christelijke geloof zijn deze niet relevant wanneer er gekeken wordt naar het gebruik van het Romeinse erfgoed. Het werk van Plummer is in de teksteditie van Colgrave en Mynors (1969) uitgebreid met enkele verwijzingen. Voor de *Historia Abbatum* is er de teksteditie van Grocock en Wood (2013). Zij hebben een lijst met vermeldingen van andere auteurs. Zij gaan echter nog niet in op de vraag hoe die verwijzingen gebruikt worden.

Naast de verschillende tekstedities is een belangrijk werk dat van Higham (2016). Zijn boek focust zich volledig op de *Historia Ecclesiastica*. Onderwerpen waar hij naar kijkt zijn onder andere het doel van het werk, de boodschap ervan en de structuur. Hij heeft niet een specifiek hoofdstuk geschreven over verwijzingen in dit werk, maar desalniettemin noemt hij af en toe wel verwijzingen naar verschillende klassieke auteurs. De voornaamste auteur die hierbij naar voren komt is Vergilius. Higham geeft aan dat Vergilius een belangrijke auteur is geweest voor Beda en dat er verschillende verwijzingen naar diens werk te vinden zijn in de *Historia Ecclesiastica*,¹² maar hij geeft hiervoor geen verklaring. Hij neemt de verwijzingen over uit de teksteditie van Colgrave & Mynors, waardoor hij niet iets nieuws

---

¹⁰ Laistner (1933), pp. 69-94.

¹¹ Ray (1987), p. 14.

¹² Higham (2006), p. 165.

toevoegt aan het onderzoek, maar meer een overzicht geeft. Verder noemt Higham ook kort historici uit de oudheid die vergeleken kunnen worden met Beda's informatie.¹³

Ook het hoofdstuk van Thacker (2010) in de *Cambridge Companion to Bede* is een belangrijk werk als het gaat om Beda als historicus. Hij gaat niet zozeer in op de verwijzingen in het werk van Beda, maar analyseert zijn werkwijze.¹⁴ Hij omschrijft Beda als een kerkvader met een moreel doel bij het schrijven van zijn geschiedenis.¹⁵ Er bestaat discussie over de waarde van Beda als historicus vanwege zijn focus op de kerkelijke geschiedenis. Desalniettemin is het onbetwist dat de *Historia Ecclesiastica* een belangrijke bron is over de gebeurtenissen in Beda's tijd.

Ook bij de taalkundige werken spelen tekstedities een belangrijke rol als het gaat om het vinden van klassieke verwijzingen. Jones (1975) heeft alle taalkundige werken van Beda uitgegeven. Daarbij heeft hij ook een lijst met verschillende verwijzingen gemaakt en deze gesplitst in klassieke en Bijbelse verwijzingen. Voor mijn onderzoek zijn de klassieke verwijzingen van belang en zal ik weinig tot geen aandacht besteden aan de Bijbelse verwijzingen. De teksteditie van Kendall (1991) is wat dat betreft bruikbaar. In deze uitgave zitten alleen *De Arte Metrica* en *De Schematibus et Tropis*. Uit beide tekstedities komt naar voren dat Beda veelal gebruik maakt van klassieke grammatici om zijn kennis over het Latijn aan te vullen, maar ook dichters gebruikt om zijn voorbeelden te illustreren.

Specifieke verwijzingen in de taalkundige werken vinden we onder andere in het artikel van Heikkinen. Hij schrijft in zijn artikel over verwijzingen naar Vergilius in *De Arte Metrica* van Beda. Volgens hem is Vergilius een van de belangrijkste auteurs naar wie verwijzingen terug te vinden zijn in Beda omdat dit een van de auteurs is die door Beda is bestudeerd op school in de brontaal en daardoor bij hem bekend is. Heikkinen zet uiteen waar er verwijzingen gevonden kunnen worden en hoe Beda die gebruikt.¹⁶ Hierbij laat hij voornamelijk verwijzingen naar voren komen die Beda's theorieën over het Latijn ondersteunen.

Ook Palmer geeft in het begin van zijn artikel al een overzicht van de auteurs en werken die door Beda zijn gebruikt. Later beschrijft hij van sommige hiervan op welke wijze Beda deze toepast in zijn werken.¹⁷ Zijn analyse van *De Arte Metrica* gaat voornamelijk in op het stuk *De Littera*. Hij kijkt hierbij voornamelijk naar passages die iets veranderd zijn ten

---

¹³ Higham (2006), p. 116.

¹⁴ Thacker (2010), pp. 170-189.

¹⁵ Thacker (2010), p. 170.

¹⁶ Heikkinen (2007), pp. 101-109.

¹⁷ Palmer (1959), pp. 573-584.

opzichte van de originele, klassieke bronnen omdat veranderingen naar zijn mening interessanter zijn dan rechtstreeks overgenomen passages.¹⁸

Wanneer er gekeken wordt hoe Beda denkt over de Romeinse wereld is het belangrijk om naast deze verwijzingen te kijken naar Beda's waardeoordeel in zijn werken. Het woordgebruik kan wellicht laten zien welke mening Beda is toegedaan aangaande het Romeinse erfgoed.

Een artikel dat daar al onderzoek naar heeft gedaan is van Carlson.¹⁹ Hij kijkt naar hoe Beda het einde van het Romeinse tijdperk beschrijft. Carlson geeft aan dat Beda op twee plaatsen de gebeurtenissen benoemt: in zijn *Chronica Maiora* en in zijn *Historia Ecclesiastica*.

Ook het hoofdstuk van Scully geeft ons informatie over Beda's verwerking van de vroegste Engelse geschiedenis.²⁰ Zij geeft echter ook informatie over Gildas en Orosius, twee bronnen voor Beda, waardoor er goed gekeken moet worden welke waardeoordeel bij welke auteur hoort. Het past dat Scully die schrijvers erbij betreft omdat beiden net als Beda historische werken hebben geschreven waar de Romeinse periode naar voren komt. Voor mijn onderzoek zijn Gildas en Orosius echter niet relevant.

Door middel van deze bronnen en de conclusies uit de eerdere hoofdstukken verwacht ik een beeld te kunnen scheppen van Beda's ideeën over het Romeinse erfgoed op zowel literair als cultureel vlak. De redenen van Beda tot het gebruik van de klassieke citaten zijn tot nu toe minder onderzocht, dus daar hoop ik iets bij te dragen aan het onderzoek naar Beda's werken. Ook zijn visie op de Romeinse wereld is belangrijk om hierbij mee te nemen. Uit de artikelen van Carlson en Scully lijkt naar voren te komen dat Beda over het algemeen een redelijk positief beeld heeft over de Romeinse periode.

---

¹⁸ Palmer (1959), p. 575.

¹⁹ Carlson (2014), pp. 188-199.

²⁰ Scully (2005), pp. 31-42.

Hoofdstuk 1 – Beda en zijn werken

In dit hoofdstuk zal allereerst het leven van Beda worden besproken. Daarna er gekeken worden naar de verschillende werken die hij geschreven heeft. Hiermee wordt de context geschetst waarin Beda zijn leven heeft doorgebracht en krijgen we een idee waar hij waarde aan hechtte. De uiteenzetting van zijn oeuvre betoogt te laten zien dat Beda een veelzijdige geleerde was die zijn leven gewijd heeft aan het schrijven en onderwijzen naast het beoefenen van het geloof. Tot slot zal ook worden besproken hoe Beda's reputatie na zijn dood was en welke impact hij heeft gehad op de geschiedenis.

Leven van Beda

Beda Venerabilis was een Engelse monnik, die leefde van ongeveer 672-735. Over zijn leven is relatief weinig bekend. Het merendeel van de biografische informatie valt te halen uit de laatste paragraaf van zijn *Historia Ecclesiastica* 5.24. Hierin geeft hij een chronologie van de gebeurtenissen in dit werk en geeft hij ook informatie over zijn eigen leven om de chronologie af te sluiten. De tekst wordt gecomplementeerd met een overzicht van werken die hij geschreven heeft.²¹

Over de ouders van Beda is weinig informatie bekend en hij vertelt ook niets over zijn leven voordat hij toetrad tot het klooster. Hij beschrijft namelijk dat hij werd geboren toen zich aansloot bij het klooster. Campbell neemt aan dat Beda's vader een aristocraat was omdat zonen van aristocraten vaak op jonge leeftijd al naar een klooster werden gestuurd om aldaar onderwijs te krijgen.²² Ward is echter van mening dat hij waarschijnlijk niet van aristocratische afkomst is. Dit komt omdat Beda het volgens haar over het algemeen wel vermeldt als iemand van nobele afkomst is, maar dat hier dus bewust zou weglaten omdat hij het zelf niet is.²³ Over zijn afkomst is het moeilijk met zekerheid iets te zeggen, maar omdat Beda aangeeft op jonge leeftijd naar het klooster gestuurd te zijn en zegt dat hij op het grondgebied ervan geboren is, ga ik ervan uit dat zijn vader wel een goede afkomst had.

---

²¹ Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 5.24.

²² Campbell (2010), p. 25.

²³ Ward (1990), p. 3.

Qui natus in territorio eiusdem monasterii, cum essem annorum septem, cura propinquorum datus sum educandus reverentissimo abbati Benedicto, ac deine Ceolfrido; (Beda Venerabilis, Historia Ecclesiastica 5.24)

Ik, die geboren ben op het grondgebied van hetzelfde klooster, toen ik zeven jaar oud was, ben gegeven door de zorg van mijn verwanten om opgevoed te worden aan de meest eerbiedwaardige abt Benedictus, en vervolgens aan Ceolfrith.²⁴

Deze passage bevat de eerste autobiografische feiten die Beda over zichzelf geeft. Zijn jeugd beschrijft hij verder niet. Er zou beargumenteerd kunnen worden dat Beda zo doet omdat hij zijn leven vóór het klooster niet belangrijk achtte. Vaak nam een man ook een andere naam aan als hij in het klooster ging. Dit zou ook aannemelijk kunnen zijn met wat hij zegt. Hij zegt namelijk ook dat hij geboren werd op de grond van het klooster, maar aangezien er geen gegevens zijn van voor zijn tijd in het klooster is dit niet met zekerheid te zeggen.

Vanaf zijn zevende heeft Beda dus in het klooster van Wearmouth en Jarrow gewoond en later heeft hij daar ook gewerkt. Hij is opgevoed onder de leiding van Benedictus Biscop (628-689). Op zijn negentiende is hij diaken geworden en op zijn dertigste priester.²⁵ Dit is hij gebleven tot aan zijn dood, waarbij hij zich heeft toegelegd op de studie van de Bijbel en het onderwijs hierin aan andere monniken.²⁶ Het onderwijzen was een van de belangrijkste taken van Beda. In het klooster van Wearmouth en Jarrow woonden ongeveer driehonderd monniken.²⁷ Het onderwijs aan hen verliep in verschillende fasen. De jongere monniken kregen les in het Latijn en de compositie ervan. Zodra ze dit voldoende beheersten, werd er onderwezen in preekcompositie en kerkgeschiedenis.²⁸ Naast het onderwijs heeft Beda zich toegelegd op het schrijven. Zo heeft hij onder andere de historische ontwikkeling van het klooster beschreven en veel verschillende andere werken gemaakt.

Zijn dood in 735 wordt door een van zijn leerlingen, Cuthbert, beschreven. Die schreef namelijk een brief aan een zekere Cuthwin²⁹ over de laatste momenten van het leven

---

²⁴ Alle vertalingen zijn van eigen hand.

²⁵ Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 5.24.

²⁶ Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 5.24.

²⁷ Kendall (2010), p. 104.

²⁸ Kendall (2010), p. 105.

²⁹ Er is verder niet bekend wie deze persoon is.

van Beda.³⁰ In deze brief beschrijft Cuthbert dat Beda ziek was en vaak adem tekort kwam. Desalniettemin bleef hij bezig met Bijbelstudies en literatuur wanneer het in vlagen beter ging. Toch werd zijn ziekte erger, maar Beda benadrukte dat zijn leerlingen moesten blijven opschrijven wat hij zei. Alle leerlingen waren erg verdrietig over het feit dat Beda binnenkort zal komen te overlijden, maar volgens Cuthbert zegt Beda dan:

Tempus est, si sic Factori meo videtur, ut ad eum modo resolutus e carne veniam, qui me quando non eram ex nihilo formavit. Multum tempus vixi, beneque mihi pius Iudex vitam meam praevidebat. Tempus vero absolutionis meae prope est; etenim anima mea desiderat Regem meum Christum in decore suo videre. (Cuthbert, *Epistula de Obitu Bedae* (p. 584 Colgrave & Mynors))

Het is tijd, als het zo aan mijn Maker schijnt, dat ik losgemaakt uit het lichaam naar Hem kom, die mij maakte uit niets toen ik er niet was. Ik heb lange tijd geleefd, en de vrome Rechter heeft mij van een goed leven voorzien. Toch is de tijd van mijn vertrek dichtbij; en bovendien verlangt mijn ziel Christus, mijn Koning, te zien in zijn schoonheid.

Na deze woorden spoort hij de monniken de laatste hand te leggen aan de literatuur die ze nog in zijn naam schrijven.³¹ Zodra dit gebeurd is weet Beda dat hij rustig kan sterven. Hij overlijdt op 26 mei 735 en Cuthbert zegt dat hij nog nooit iemand zo rustig en vredig heeft zien sterven.³²

Werken

Beda heeft in zijn leven veel verschillende werken geschreven. Volgens Brown is hij waarschijnlijk rond 691 begonnen met het schrijven van literatuur.³³ Hij schreef in vele

---

³⁰ Van deze tekst bestaan twee algemene handschriftgroepen: de continentale en de insulaire. Eén handschrift is een combinatie van beide en lijkt op zichzelf te staan in de overlevering. Colgrave & Mynors gebruiken deze in hun teksteditie. Dit zal ook voor dit onderzoek worden gebruikt. Colgrave & Mynors (1969), p. 579.

³¹ Het is niet precies bekend om welk werk het hier gaat. Volgens Brown ging het om een aanvulling op het Bijbelcommentaar op het Evangelie van Johannes en een aantal opmerkingen bij het werk van Isidorus (Brown, p. 15). Het zou ook kunnen gaan om een gedichtje over de dood dat ook aan Beda is toegeschreven.

³² Cuthbert, *Epistula de Obitu Bedae* (p. 586 Colgrave & Mynors).

³³ Brown (2009), p. 13.

verschillende genres, zoals historiografie, brieven en Bijbelcommentaren. Het schrijven is tot aan zijn dood in 735 belangrijk voor hem gebleven. Het laatste werk van zijn hand is te dateren op 734, maar uit de brief van Cuthbert bleek al dat hij tot het moment van zijn dood nog bleef dicteren aan andere monniken.

Zijn eerste werken schreef Beda waarschijnlijk tussen 691-703. Dit waren *De Arte Metrica* en *De Schematibus et Tropis*.³⁴ Het doel van deze traktaten was het onderwijzen van monniken over deze onderwerpen aangaande de Latijnse taal. *De Arte Metrica* gaat over Latijnse versvormen en is gebaseerd op veel teksten van dichters en grammatici uit de oudheid, zoals Vergilius, Servius en Donatus. Jonge monniken die net Latijn geleerd hadden konden aan de hand van dit boek leren hoe verzen gescandeerd moesten worden.³⁵ *De Schematibus et Tropis* is aan *De Arte Metrica* toegevoegd. Beda zegt in zijn *Historia Ecclesiastica* dat het aan *De Arte Metrica* is toegevoegd omdat dit gebruikt kan worden om de stijlfiguren te ontcijferen die voorkomen in de Bijbel.³⁶

Het laatste taalkundige traktaat van Beda, *De Orthographia*, dateert uit dezelfde periode, maar heeft een andere aard dan de vorige twee. Het is minder gericht op de Bijbel, maar is een uiteenzetting van woorden op volgorde van het alfabet die belangrijk zijn in de Latijnse taal. Hierbij noemt hij woorden uit het klassieke en het kerkelijke Latijn.

Het is niet precies te achterhalen welk van de taalkundige werken Beda als eerste heeft geschreven, maar het is wel duidelijk dat Beda zich in het begin van zijn carrière vooral toelegde op het schrijven van taalkundige literatuur om te kunnen onderwijzen aan de monniken in het klooster. Dit blijkt uit het feit dat Beda's taalkundige traktaten in het chronologische overzicht in de *Historia Ecclesiastica* als eerste naar voren komen.³⁷

Naast zijn taalkundige werken heeft Beda ook verschillende traktaten geschreven voor de natuur en over tijd. Als inleiding op de kosmologie schreef Beda *De natura rerum*. Dit traktaat baseerde hij op verschillende bestaande werken zoals Isidorus van Sevilla's *Liber rotarum* en Plinius' *Naturalis Historia*. *De Temporibus* en *De Temporum Ratione* zijn traktaten die Beda geschreven heeft over tijd. Deze handboeken over dit onderwerp waren erg populair.³⁸ Beda begint met het uitleggen van de basis, het tellen. Hij zag getallen als een ingewikkelde taal. *De Temporum Ratione* bevat kronieken. Het overzicht begint bij het jaar 1 na Chr. Beda linkt hierbij geschiedkundige feiten, bijvoorbeeld over de Romeinen, aan gebeurtenissen

---

³⁴ Brown (2009), p. 13.

³⁵ Brown (2009), p. 22.

³⁶ Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 5.24.

³⁷ Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 5.24.

³⁸ Ward (1990), p. 27.

voor het christelijke geloof. Ook de belangrijke feestdagen worden besproken, waarbij Beda methoden geeft om uit te rekenen wanneer die in het jaar vallen.³⁹

Het zijn deze traktaten geweest die er uiteindelijk toe geleid hebben dat Beda is beschuldigd van ketterij. Deze aanklacht verneemt hij via Plegwin.⁴⁰ Het is duidelijk dat Beda zeer aangedaan is door de beschuldigingen. Deze begonnen al bij zijn eerste natuurkundige traktaat, maar desalniettemin bleef Beda doorschrijven over de natuur en de tijd. Zijn *De Temporum Ratione* dateert namelijk van na die tijd. In dat werk is Beda nog steeds boos, vooral omdat zijn vrienden niet voor hem opkomen.⁴¹

De studie naar de Bijbel was een van de belangrijkste dingen voor Beda. In zijn Bijbelcommentaren geeft Beda commentaar op boeken uit zowel het Oude als het Nieuwe Testament. De keuze van de Bijbelboeken hing voornamelijk van twee dingen af: ofwel het waren de reeds bekende boeken ofwel juist de boeken die tot dan toe relatief weinig besproken waren.⁴² Commentaren op deze Bijbelboeken, zoals *Explanatio Apocalypsis* en *In cantica canticorum librum VII*, heeft hij gedurende zijn hele leven geschreven. Deze waren belangrijk voor zijn studie in het klooster en hij kon ze ook gebruiken voor het onderwijs aan jonge monniken. Zijn doel in deze commentaren was om in de voetsporen te treden van christelijke voorvaders (*sequens vestigia patrum*).⁴³ Dit wil hij doen door hun teksten zo goed mogelijk te lezen en zo helder mogelijk uit te leggen in zijn commentaren. In zijn eerste Bijbelcommentaren is te zien dat hij nog erg afhankelijk is van andere bronnen, maar hij ontwikkelt zich in zijn onderzoek. In de latere commentaren zijn nog steeds invloeden van andere bronnen te bemerken, maar ze bevatten ook veel meer zijn eigen ideeën en visies.⁴⁴

Naast commentaren op de Bijbel heeft Beda ook verscheidene levens van heiligen beschreven. Het betreft werken in zowel poëzie als proza. Heiligen waarvan hij het leven heeft beschreven zijn onder meer St. Anastasius en St. Cuthbert. Vooral het leven van St. Cuthbert is erg bekend geworden in Engeland en op het vasteland doordat het door de duidelijke taal goed leesbaar was. Dit werk bestond zowel in proza als in metrische vorm waarbij de proza vorm het meest verspreid werd. Naast zijn beschrijvingen van levens heeft

---

³⁹ Ward (1990), p. 28.

⁴⁰ Er is niet veel bekend over Plegwin. Hij wordt geassocieerd met Wilfred, een van de bisschoppen uit het klooster van Beda.

⁴¹ Ward (1990), p. 34.

⁴² Brown (2009), p. 34.

⁴³ Een combinatie van deze woorden komt vaak voor in de werken van Beda. Dit is bijvoorbeeld het geval in de Bijbelcommentaren en in de natuurkundige traktaten, zoals *In Cantica canticorum* 6.501 en *De temporum ratione* 2.11.191.

⁴⁴ Brown (2009), p. 33.34.

Beda nog een bijdrage geleverd aan de hagiografie, namelijk een martelaarsboek. Hierin beschrijft hij kort de levens van heiligen en hoe ze gestorven zijn. Hij pakt het op deze manier volgens Brown erg historisch aan, omdat hij erg zakelijk blijft in zijn uitingen. In totaal beschrijft hij 114 levens.⁴⁵

Ook is een aantal van Beda's homilieën zijn overgeleverd. Preken was voor Beda een belangrijke taak. Brown geeft aan dat deze werken voor algemeen gebruik zijn, waardoor ze weinig biografische informatie over Beda bevatten.⁴⁶ Het ging voornamelijk om hoe het geloof beoefend moest worden.

Zoals eerder al vermeld was schrijven in metrum niet vreemd voor Beda. Zijn dichtwerken zijn niet compleet overgeleverd, maar er zijn wel verscheidene gedichten. De meeste hiervan zijn zeker van Beda, maar over een paar wordt er getwijfeld. Ze zijn geschreven in verschillende metrische vormen en ook de lengte verschilt. De onderwerpen van de gedichten variëren van verering van heiligen tot zaken over het geloof.

Ook het genre van brieven heeft Beda beoefend. In zijn lijst in *Historia Ecclesiastica* 5.24 noemt hij vijf brieven: een brief naar Acca, een brief naar Albinus, een brief naar Helmwald, een brief naar Plegwin en een brief naar Wicthede. De lengte van deze brieven verschilt aanzienlijk. Ook de inhoud van de brieven wisselt sterk. Zoals eerder al genoemd is, schrijft hij naar Plegwin omdat hij is aangeklaagd wegens ketterij en hij dit via hem vernomen heeft. Aan Albinus schreef hij juist om hem te bedanken voor documenten die hij nodig had voor het schrijven van zijn *Historia Ecclesiastica*. Verder is er nog de brief naar Egbert. Deze is niet opgenomen in de lijst van werken die Beda geeft in zijn *Historia Ecclesiastica*. Dit zou te verklaren zijn omdat de *Historia Ecclesiastica* in 732 afgerond werd en de brief naar Egbert pas in 734 werd afgerond. Dit is dus een van de laatste werken die Beda heeft geschreven voor zijn dood. Beda schrijft hierin dat het voor hem niet mogelijk is op bezoek te komen en hem in plaats daarvan een brief stuurt.⁴⁷

Verreweg het bekendste van zijn werken is de *Historia Ecclesiastica gentis Anglorum* (731). Dit is een van de laatste werken die hij geschreven heeft in zijn leven. Hierin geeft hij een compleet overzicht van de Engelse geschiedenis waarbij hij begint bij de periode dat Engeland onderdeel was van het Romeinse rijk en eindigt bij zijn eigen tijd. Door zijn streven naar volledigheid hierin wordt hij ook wel de "*father of English history*" genoemd.⁴⁸

---

⁴⁵ Brown (2009), p. 86.

⁴⁶ Brown (2009), p. 74.

⁴⁷ Ward (1990), p. 130

⁴⁸ Brown (2009), p. 13.

De waarde van Beda als historicus wordt soms betwist door onderzoekers omdat zijn focus vooral ligt op de kerkelijke geschiedenis. Thacker geeft aan dat Beda bovenal een christelijke kerkvader was, voor wie geschiedenis een moreel doel had.⁴⁹ Anderen zeggen juist dat Beda een belangrijke plek inneemt binnen de vroege historici van Europa.⁵⁰

Een ander historiografisch werk van Beda is de *Historia Abbatum* (716) over het leven in het klooster van Wearmouth en Jarrow. Het betreft eigenlijk een uitbreiding van de *Vita Ceolfridi*. Daar voegt Beda zijn eigen ervaringen in het klooster aan toe. Zo wordt één van zijn leermeesters, Benedictus Biscop, uitgebreid besproken.⁵¹ Nadat Beda de levens van verschillende abten heeft beschreven, gaat Beda over naar de beschrijving van het leven van Ceolfrith, zijn leermeester in het klooster. Volgens Brown is het opvallend te benoemen dat Beda geen wonderen toebedeeld aan de abten.⁵²

Het laatste aan Beda toegeschreven boek vinden we in de brief van Cuthbert. Op zijn sterfbed heeft hij volgens Cuthbert namelijk een klein gedicht geschreven dat in deze brief is opgenomen. In het oud-Engels beschrijft de tekst dat niemand wijzer is dan degene die op zijn sterfbed bedenkt wat hij allemaal gedaan heeft in zijn leven en wat van die daden beschouwd moet worden als goed of slecht. Dit is volgens hem belangrijk voor het oordeel dat een ziel zal krijgen na de dood.⁵³ Brown is echter van mening dat dit werk niet per se door Beda geschreven hoeft te zijn. De manuscripten zouden volgens haar stellen dat Beda het gedichtje op zijn sterfbed herhaalde als een van zijn favorieten, maar bewijs dat hij het ook geschreven heeft is er niet.⁵⁴

Hoewel het dus niet zeker is of Beda dit gedichtje geschreven heeft, laat het in ieder geval zien dat hij tot aan zijn dood bezig is geweest met een combinatie van literatuur en geloof. Dit wordt ook bewezen door het feit dat Cuthbert aangeeft dat Beda tot aan zijn dood bleef citeren voor de monniken die zijn woorden dan weer opschreven. Pas toen de laatste zin van zijn laatste tekst op papier stond kon hij vredig sterven. Het ging volgens Brown om een vertaling van het Evangelie van Johannes en een aantal aanmerkingen bij een werk van Isidorus van Sevilla.⁵⁵

---

⁴⁹ Thacker (2010), p. 170.

⁵⁰ Goffart (1988), p. 236.

⁵¹ Brown (2009), pp. 97-98.

⁵² Brown (2009), p. 98.

⁵³ Cuthbert, *Epistola de Obitu Bedae* (p. 582 Colgrave & Mynors).

⁵⁴ Brown (2009), p. 93.

⁵⁵ Brown (2009), p. 15.

Na zijn dood

Na Beda's dood zijn de werken van zijn hand vaak gelezen. Het helpt hierbij dat de *Historia Ecclesiastica* al in de negende eeuw is vertaald naar het oud-Engels. Hierdoor was het toegankelijker voor een groter publiek. De populariteit van het werk blijkt ook uit het aantal manuscripten dat ervan is overgeleverd, namelijk meer dan honderdvijftig.⁵⁶ Deze zijn zowel in Engeland als op het continent gevonden.⁵⁷ Het is belangrijk om op te merken dat de Bijbelcommentaren en wiskundige traktaten, die na zijn dood geleidelijk hun waarde verloren, in eerste instantie populair waren onder geleerden, zoals Dales ook aangeeft in zijn boek.⁵⁸

De naam *Venerabilis* is ook pas na zijn dood aan Beda gegeven. Er is geen sprake van een cultus rondom Beda. Ward denkt dat er weinig verering van Beda is in de vorm van een cultus, omdat zijn sterfdatum samenviel met de dag waarop Augustinus van Canterbury vereerd werd als heilige.⁵⁹ Buiten Engeland is Beda ook populair geworden. Alcuin is een van de mensen die zich na Beda's dood hard maakte voor de verering van Beda als belangrijke figuur voor de kerk. Hij stelt dat Beda een voorbeeld is voor vele monniken en een zeer wijs man is.⁶⁰ Door zijn intelligentie heeft hij vele werken geschreven en heeft hij een waardig leven geleid. Dit blijkt ook wel uit de manieren waarop Alcuin omgaat met het oeuvre van Beda. Die zijn voor hem een belangrijke inspiratiebron.

Hoewel het klooster van Wearmouth en Jarrow in de negende eeuw verwoest is door de Vikingen, betekende dit niet dat er een einde kwam aan de roem van Beda. Zijn werken waren ondertussen al wijdverspreid en zeker in Engeland erg bekend. De stad Durham nam een groot voorbeeld aan Beda en uiteindelijk zijn zijn botten daarnaartoe verplaatst. Hier werden ze tentoongesteld als relikwie. Uiteindelijk zijn ze verplaatst naar de Galilee kapel in Durham waar ze vereerd werden.⁶¹ Het grafscript dat uiteindelijk daar werd geplaatst had de woorden *Hic sunt in fossa Bedae venerabilis ossa* ("Hier in dit graf liggen de botten van de Eerbiedwaardige Beda"). Dit is de eerste keer dat we de naam Beda in combinatie met het woord *venerabilis* tegenkomen. Vervolgens wordt dit door steeds meer mensen overgenomen waardoor Beda deze titel tot op de dag van vandaag draagt.

---

⁵⁶ Brown (2009), p. 101. Voor een overzicht van de overlevering van de werken van Beda zie Brown (2009), pp. 117-134.

⁵⁷ Brown (2009), p. 101.

⁵⁸ Dales (2013), p. 19.

⁵⁹ Ward (1990), p. 136.

⁶⁰ Dales (2013), p. 23.

⁶¹ Ward (1990), p. 142.

Hoofdstuk 2 – Verwijzingen in historische werken

In dit hoofdstuk zal er gekeken worden naar de verwijzingen naar klassieke auteurs in de historische werken van Beda: de *Historia Abbatum* en de *Historia Ecclesiastica gentis Anglorum*. Deze zullen in chronologische volgorde worden behandeld. De *Historia Abbatum* is afgerond rond 716 en de *Historia Ecclesiastica gentis Anglorum* rond 731.⁶² Het is belangrijk op te merken dat beide werken wel grotendeels in dezelfde periode zijn geschreven.

Historia Abbatum

De *Historia Abbatum* beschrijft het leven van Beda in het klooster van Wearmouth en Jarrow. Omdat dit werk betrekking heeft op Beda's eigen leven zou verwacht kunnen worden dat hij minder gebruik heeft kunnen maken van de klassieke werken. Het aantal relevante verwijzingen dat te vinden is in de *Historia Abbatum* kan dan wellicht inzicht geven in de auteurs die voor Beda belangrijk zijn geweest tijdens zijn onderwijs in het klooster.

Aan het einde van caput 8 vinden we de eerste en enige verwijzing naar een klassieke auteur, namelijk Vergilius. Hier beschrijft Beda het leven van Eosterwin. Dit is de neef van Benedictus Biscop, een belangrijk figuur in het klooster van Wearmouth en Jarrow. Eosterwin kreeg de leiding over het klooster in Wearmouth toen Benedictus voor een tijd naar het continent ging.⁶³ Eosterwin leidde een vroom leven onder de monniken. Zijn nieuwe functie had hem volgens Beda zeker niet arrogant gemaakt: hij leefde nog altijd als een gelijke onder de andere monniken.⁶⁴ Op 7 maart 685/686 is hij gestorven.⁶⁵ Beda heeft in een paar zinnen nogmaals het leven van Eosterwin samengevat.

Viginti quattuor annorum erat cum monasterium peteret; duodecim in eo vixit annis, septem presbiteratu functus est annis, quatuor ex eis monasterii regimen agebat; ac sic 'terrenos artus moribundaque membra relinquens,' caelestia regna petivit. (Beda Venerabilis, Historia Abbatum 8)

Hij was vierentwintig jaar toen hij het klooster introk, waarin hij twaalf jaar leefde. Zeven jaar voerde hij de functie van priester uit, waarvan hij vier jaar

---

⁶² Brown (2009), pp. 14-15.

⁶³ Brown (2009), p. 4.

⁶⁴ Tijdens het eten zat hij bijvoorbeeld als een gelijke onder zijn broeders en at hij van hetzelfde soort bord.

⁶⁵ Het is niet helemaal zeker in welk jaar Eosterwin precies is overleden. Plummer meent dat hij in 686 is gestorven. John van Worcester zegt dat Eosterwin voor de terugkeer van Benedictus Biscop in 685. (Grocock & Wood (2013), p. 43).

de leiding over het klooster had; en zo, 'de aardse ledematen en het stervende lichaam achterlatend', begaf hij zich naar de hemelse rijken.

De woorden *terrenos artus moribundaque membra reliquens* zijn een citaat uit Vergilius' *Aeneis* 6.732. Daar schrijft Vergilius namelijk *terrenique hebetant artus moribundaque membra*. Aeneas bevindt zich op dit moment in de onderwereld en gaat naar het Elysium, waar hij Anchises weer ziet. Die beantwoordt Aeneas' vragen of zielen terug kunnen keren naar een lichaam. Anchises vertelt dat de zielen verspreid worden over de onderwereld.⁶⁶ Het sterven van de ziel wordt omschreven met de woorden die ook door Beda zijn gebruikt.

Deze passage is opvallend omdat Horsfall in zijn commentaar aangeeft dat dit een passage is die Vergilius heeft geciteerd uit Lucretius.⁶⁷ Lucretius is een auteur die bij Beda vermoedelijk niet erg bekend was. In zijn *De Orthographia* heeft hij een paar kleine verwijzingen naar Lucretius. In de werken waar dergelijke verwijzingen echter verwacht zouden kunnen worden, zoals *De Natura Rerum* en *De Temporum Ratione*, zijn tot nu toe geen verwijzingen naar Lucretius gevonden. Door de aard van Lucretius' filosofische stroming zou er gezegd kunnen worden dat Beda niet achter diens opvattingen stond en daarom minder gebruik heeft gemaakt Lucretius' *De Rerum Natura*, maar dit is niet met zekerheid te zeggen.

Aangezien dit citaat van Vergilius de enige verwijzing is naar een klassiek werk in de *Historia Abbatum* is het waarschijnlijk om aan te nemen dat het een bewuste keuze was van Beda. Er is weinig geschreven over Beda's gebruik van Vergilius in de *Historia Abbatum*, aangezien het minder bekend is. Over het algemeen is vastgesteld dat Beda kennis had van een deel van het oeuvre van Vergilius.⁶⁸ Benedictus Biscop heeft op zijn tochten naar het continent naar alle waarschijnlijkheid werken meegenomen naar zijn klooster. Hoewel Baswell beweert dat de monniken in het zuiden van Engeland meer aandacht hebben besteed aan Vergilius dan Beda,⁶⁹ is het dus wel met zekerheid te stellen dat Beda Vergilius heeft gelezen.⁷⁰

Naast klassieke verwijzingen zijn er uiteraard nog veel andere verwijzingen te vinden in de *Historia Abbatum*. Zo verwijst Beda meerdere malen naar zijn eigen literatuur, zoals naar zijn *De Arte Metrica* en zijn *Historia Ecclesiastica*. Ook Bijbelcitataten worden veelvuldig

---

⁶⁶ Vergilius, *Aeneis* 6.722-751.

⁶⁷ Horsfall (2013), p. 493.

⁶⁸ Laistner (1933), p. 73.

⁶⁹ Baswell (1995), p. 38.

⁷⁰ Colgrave & Mynors (1969), p. xxvii.

gebruikt, net als andere christelijke auteurs uit de Vroege-Middeleeuwen. Het aantal klassieke en niet-klassieke verwijzingen verschilt dus zeker wel,⁷¹ maar dit zou ook te verklaren kunnen zijn door het type werk dat de *Historia Abbatum* is.

Historia Ecclesiastica gentis Anglorum

In tegenstelling tot de *Historia Abbatum* wordt er in de *Historia Ecclesiastica* naar meerdere klassieke auteurs verwezen door Beda. Er zal per auteur besproken worden hoe Beda er gebruik van maakt, waarbij de auteurs op alfabetische volgorde geordend zijn.

Caesar

De geschiedenis die Beda in het gehele werk beschrijft is voor hem heel belangrijk. Higham geeft ook aan dat Beda zich er al historicus van bewust was dat hij de Engelse geschiedenis moest plaatsen in de wereldgeschiedenis. Dit betekent dat Beda waar hij dat kon een Engelse visie gaf op situaties die overal ter wereld speelden. Hij probeerde er wel voor te zorgen dat de geschiedenis van de kerk centraal bleef staan.⁷²

In het begin van Beda's *Historia Ecclesiastica* wordt de periode beschreven dat Brittannië onderdeel was het Romeinse Rijk. Een van de bekendste Romeinse auteur die heeft geschreven over de verovering van Brittannië is Caesar. Brown geeft gelijk al aan dat het helemaal niet zeker is of Beda gebruikt heeft kunnen maken van Caesars' *De Bello Gallico*.⁷³ De strekking van de omschrijving van de gebeurtenissen is in beide gevallen wel gelijk, maar sommige details verschillen, zoals de aantallen van de schepen waarmee Caesar naar Brittannië vaart. Dit zou verklaard kunnen worden door het feit dat Beda vele eeuwen later schrijft ten opzichte van wanneer de gebeurtenissen plaats hebben gevonden.

De periode waarin Brittannië onderdeel was van het Romeinse rijk is voor Beda relatief onbelangrijk. Dit blijkt ook wel als je kijkt naar de chronologische perioden die worden behandeld in de boeken van het werk. Het eerste boek van de *Historia Ecclesiastica* beslaat een veel langere periode (60 v. Chr. – 604 n. Chr.) terwijl de andere vier boeken de periode 605-731 beschrijven.⁷⁴ De nadruk op de klassieke periode is door deze verdeling minder. Dit zou ook te verklaren kunnen zijn door het feit dat Beda over deze tijd de minste bronnen tot zijn beschikking had. Beda had er misschien ook niet zoveel baat bij uitgebreid

---

⁷¹ Het citaat van Vergilius is de enige verwijzing naar een klassieke auteur tegenover achttien niet-klassiek verwijzingen en vijftien verwijzingen naar de Bijbel.

⁷² Higham (2006), p. 116.

⁷³ Brown (2009), p. 102.

⁷⁴ Higham (2006), p. 116.

onderzoek te doen naar deze periode omdat die minder belangrijk voor hem was, maar de nadruk lag op het christelijke geloof. Voor de latere perioden had hij naar alle waarschijnlijkheid meer bronnen en was het mogelijk om zijn eigen ervaringen gebruiken.

Bovendien is het verschil tussen historiografen van de klassieke periode en auteurs die een kerkgeschiedenis beschrijven ook belangrijk om het verschil in omvang van de beschrijving weer te geven. Brown geeft het volgende aan: "In technique as in content, ecclesiastical history differs from pagan historiography, which frequently uses fictional quotations and data to arrive at verisimilitude; however, it too has its conventions. An ecclesiastical history, based on biblical rather than classical concepts of time and event, presupposes a theocentric universe in which primary concern is focused on the sacred, and the secular is understood in terms of the sacred."

Het is dus voor historiografen uit de tijd van Beda belangrijk te kijken naar de herkomst van de bronnen die ze gebruiken. Naast de waarschijnlijkheid dat de historiografen uit de klassieke periode niet beschikbaar waren voor Beda, zou het belang van afkomst ook een reden kunnen zijn waarom ze nauwelijks gebruikt worden. Beda noemt regelmatig zijn bronnen, zoals Gildas en Orosius.⁷⁵ Zij schreven allebei een kerkgeschiedenis, die Beda tot zijn beschikking had en veelvuldig heeft gebruikt om de Romeinse periode van Brittannië te beschrijven. Ook Bijbelcitaten worden door Beda gebruikt om zijn voorbeelden in de tekst te illustreren.⁷⁶

Cicero

Ray heeft zich in zijn onderzoek beziggehouden met de relatie tussen Beda en Cicero. In de meeste gevallen gaat dit over de taal- en natuurkundige werken van Beda, maar hij besteedt ook aandacht aan de *Historia Ecclesiastica*. Het gaat hem hierbij voornamelijk om de retorische stijl. Zijn conclusie is dat het over het algemeen lastig blijft om te zeggen of Beda werkelijk gebruik heeft gemaakt van Cicero, maar dat hij het wel een aannemelijk idee vindt.⁷⁷

In 3.25 brengt Beda verslag uit van de kerkvergadering van Whitby. Hierin wordt gediscussieerd over de datum van Pasen. Het is de vraag of de Keltische of de Romeinse datum aangehouden moet worden. Een belangrijke reden voor Ray om aan te nemen dat

---

⁷⁵ Gildas schreef in de zesde eeuw *De Excidio et Conquestu Britanniae*. Dit gaat over de geschiedenis van Brittannië vanaf Jezus tot zijn eigen tijd. Orosius schreef in de vierde eeuw de *Historiarum adversum paganos*. Orosius zal later nog besproken worden.

⁷⁶ Zo maakt hij onder andere gebruik van de Bijbelboeken Jakobus en Handelingen.

⁷⁷ Ray (1987), p. 14.

Beda kenmerken van de retorica uit de oudheid kende is de terminologie. De termen *quaestio* en *controversia* worden genoemd door Beda. Dit zijn algemene termen die voor de Romeinen publieke onenigheid aanduiden.⁷⁸ Ray gebruikt de terminologie om aan te tonen dat Beda kennis had van Cicero, maar aangezien het gaat om algemene begrippen uit de retorica hoeft dit er niet op te wijzen dat Beda kennis had van Cicero. Hij zou de termen namelijk ook uit andere werken kunnen hebben leren kennen.

Eutropius

Eutropius was een Romeins historicus die het *Breviarium ab urbe condita* heeft geschreven. Hij beschrijft in dit werk de periode vanaf de stichting van de stad tot aan het jaar 364 n. Chr. Beda maakt van dit boek gebruik om informatie te krijgen over de periode waarin Brittannië een Romeinse provincie. Voornamelijk de verovering van keizer Claudius is door Eutropius uitgebreid beschreven en daar heeft Beda goed gebruik van gemaakt. In de *Historia Ecclesiastica* is dit te vinden in caput 1.3. Deze paragraaf heeft Beda samengesteld met informatie van Eutropius en Orosius. Het is zo dat Beda de namen van zijn bronnen op dit moment niet duidelijk noemt. Beda geeft meer bronnen voor de periode die het tijdperk na de bekering tot het christendom beschrijven. Brown geeft aan dat dit komt doordat alles wat daarvoor is gebeurd, als algemene kennis wordt beschouwd.⁷⁹

In 1.8 noemt Beda Eutropius opvallend genoeg wel bij naam waar hij dit eerder niet deed. Ook hier wordt Eutropius gebruikt om de gegevens, die Beda uit Orosius heeft overgenomen, aan te vullen.⁸⁰

Scribit autem Eutropius, quod Constantinus in Britannia creatus imperator, patri in regnum successerit. (Beda Venerabilis, Historia Ecclesiastica 1.8)

Verder schrijft Eutropius dat Constantijn, nadat hij benoemd was tot keizer in Brittannië, zijn vader opvolgde in het rijk.

---

⁷⁸ Ray (1987), p. 9.

⁷⁹ Brown (2009), p. 105.

⁸⁰ Colgrave & Mynors (1969), p. 37.

Het is dus een feitelijk gegeven dat Beda overneemt van Eutropius, zoals hij bij andere auteurs ook doet. Door de vermelding van zijn naam is het zeer waarschijnlijk dat Beda toegang heeft gehad tot het werk van Eutropius.

Martialis & Ovidius

Martialis en Ovidius worden samen besproken omdat ze beide in dezelfde passage, caput 4.20, voorkomen en verder nergens anders in de *Historia Ecclesiastica*. In dit werk heeft Beda een hymne geschreven voor Ethelthryth. Dit is een bijzonder iets omdat dit de enige hymne is die Beda in zijn *Historia Ecclesiastica* heeft verwerkt. In deze hymne zitten verwijzingen naar de klassieke auteurs Ovidius en Martialis.⁸¹

Beda maakt in deze hymne gebruik van een epigram van Martialis. Er moet eerst gekeken worden naar het metrum. Plummer geeft aan dat het gaat om een elegisch distichon.⁸² Elegische verzen waarbij het laatste kwart van een vers het eerste kwart herhaalt, heten *echoici* of *serpentini*.⁸³ Beda maakt in zijn hymne gebruik van deze methode om zijn verzen vorm te geven. De echoënde verzen is wat in Beda's hymne overeenkomt ten opzichte van Martialis volgens Plummer. Epigram IX.97 berust namelijk ook volledig op een echo.

*Rumpitur invidia quidam, carissime Iuli,
quod me Roma legit, rumpitur invidia.
rumpitur invidia quod turba semper in omni
monstramur digito, rumpitur invidia.
rumpitur invidia tribuit quod Caesar uterque
ius mihi natorum, rumpitur invidia.
rumpitur invidia quod rus mihi dulce sub urbe est
parvaque in urbe domus, rumpitur invidia.
rumpitur invidia quod sum iucundus amicis,
quod conviva frequens, rumpitur invidia.
rumpitur invidia quod amamur quodque probamur:
rumpatur quisquis rumpitur invidia.
(Martialis, Epigrammen 9.97)*

---

⁸¹ Plummer (1966), p. 241.

⁸² Plummer (1966), p. 241.

⁸³ Plummer (1966), p. 241.

Een zeker persoon, meest geliefde Julius, barst van jaloezie, omdat Rome mij leest, barst van jaloezie. Hij barst van jaloezie omdat wij altijd worden aangewezen met de vinger in iedere menigte, hij barst van jaloezie. Hij barst van jaloezie omdat Caesar aan mij het recht van kinderen heeft gegeven, hij barst van jaloezie. Hij barst van jaloezie omdat ik een lieflijk landgoed vlakbij de stad heb en een klein huis in de stad, hij barst van jaloezie. Hij barst van jaloezie omdat ik aangenaam ben voor mijn vrienden en omdat ik regelmatig gast ben, hij barst van jaloezie. Hij barst van jaloezie omdat ik word bemind en omdat ik word goedgekeurd: wie ook maar barst van jaloezie, laat hem barsten.

Ook hier worden de eerste woorden van het elegisch distichon ook de laatste. Martialis gaat zelfs zo ver dat hij iedere keer dezelfde woorden gebruikt, namelijk *rumpitur invidia* ("hij barst van jaloezie"). Plummer meent dat Beda dit systeem bewust van Martialis over heeft genomen.⁸⁴ Beda heeft er alleen voor gekozen om niet de iedere keer dezelfde woorden te gebruiken, maar dit per distichon af te wisselen.

Binnen deze hymne zou ook nog een verwijzingen zitten naar Ovidius. Het gaat om Ovidius' *Fasti* 3.365-366. Hierin beschrijft hij dat degene die drinkt (*bibit*), raast (*furit*).

qui bibit inde, furit: procul hinc discedite, quis est 365

cura bonae mentis: qui bibit inde, furit.'

(Ovidius, *Fasti* 4.365-366).

Degene die ervan drinkt, raast: vertrek ver weg hiervandaan, voor wie de zorg van een goede geest is: degene die ervan drinkt, raast.

Zelus in hoste furit quondam qui vicerat Evam:

Virgo triumphat ovans, zelus in hoste furit.

(Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 4.20)

---

⁸⁴ Plummer (1966), p. 241.

Jaloezie raast eens in de vijand die Eva overwon:

De Maagd overwint juichend, jaloezie raast in de vijand.

Het enige wat Beda eigenlijk van Ovidius overneemt is het werkwoord *furit*. De constructie past met de echo's Beda de hele hymne toe, terwijl Ovidius dit maar gebruikt voor één elegisch distichon. Het citaat zou daarom als niet zo sterk kunnen worden beschouwd.

Orosius

Orosius was een Romeinse geschiedschrijver uit de provincie Gallaecia, die leefde in de vierde eeuw.⁸⁵ Het werk dat voor Beda belangrijk was, was de *Historiarum adversum paganos*.⁸⁶ Een aantal boeken hiervan is door Beda gebruikt om zijn informatie over de periode dat Brittannië een Romeinse provincie was aan te vullen. In totaal wordt Orosius tien keer door Beda geciteerd.⁸⁷ In alle gevallen waarin Orosius door Beda geciteerd wordt, gaat het om feitelijke gegevens zoals jaartallen of gegevens over militaire acties. Doordat Beda veelvuldig gebruik maakt van Orosius zou geconcludeerd kunnen worden dat Orosius een auteur was die Beda direct tot zijn beschikking had in het klooster.

Plato

De enige klassiek-Griekse auteur die Beda gebruikt is Plato. De context van deze verwijzing is dat Beda Ceolfrith citeert.⁸⁸ Het is dus niet een direct gebruik van Beda zelf. Hierin stelt Ceolfrith dat een zekere seculiere schrijver heeft geschreven dat de staat in een gelukkige staat zou verkeren als filosofen koningen worden of koningen zich bezighouden met filosofie. De seculaire schrijver die hier bedoeld wordt is Plato. Colgrave en Mynors geven echter aan dat dit citaat van Plato's *Republiek* (473D) ook bij verschillende andere schrijvers is geciteerd, zoals Lactantius, Boethius en Prudentius.⁸⁹ Hoewel het dus niet zeker is of Beda

---

⁸⁵ Scully (2005), p. 31.

⁸⁶ Scully (2005), p. 30.

⁸⁷ Beda heeft de volgende verwijzingen naar Orosius in de *Historia Ecclesiastica*: in 1.1 een verwijzing naar 7.1, in 1.2 een verwijzing naar 7.6, in 1.3 verwijzingen naar 7.6 en 7.7, in 1.4 een verwijzing naar 7.7, in 1.5 een verwijzing naar 7.7, in 1.6 een verwijzing naar 7.7, in 1.9 een verwijzing naar 7.7, in 1.10 een verwijzing naar 7.7 en in 1.11 een verwijzing naar 7.7.

⁸⁸ Ceolfrith is net als Beda een monnik in het klooster van Wearmouth en Jarrow. Beda wordt onder Ceolfriths hoede geplaatst wanneer hij het klooster binnenkomt als zevenjarige jongen (Brown (2009), p.1).

⁸⁹ Colgrave & Mynors (1969), p. 535.

rechtstreeks toegang heeft gehad tot Plato, is er wel met zekerheid te zeggen dat hij dit citaat gezien kan hebben in andere werken. Omdat het bij Beda gaat om een citaat van een citaat is bovendien ook nog maar de vraag of Beda zich ervan bewust is dat hij hier een citaat van Plato overneemt.

Plinius

De eerste paragraaf van de *Historia Ecclesiastica* is opgebouwd uit elementen van Plinius, Gildas en Orosius. Plinius' *Naturalis Historia* is geen onbekend werk voor Beda want hij maakt al eerder gebruik van verwijzingen naar Plinius, zoals in zijn natuurkundige traktaat *De Natura Rerum* en zijn Bijbelcommentaar *De Tabernaculo*. De eerste zin van de *Historia Ecclesiastica* is de opvallendste omdat deze bijna letterlijk overgenomen is van Plinius.

Ex adverso huius situs Britannia insula clara Graecis nostrisque monumentis inter septentrionem et occidentem iacet, Germaniae, Galliae, Hispaniae, multo maximis Europae partibus magno intervallo adversa. Albion ipsi nomen fuit, cum Britanniae vocarentur omnes de quibus mox paulo dicemus. (Plinius, Naturalis Historia 4.120)

Tegenover deze plaats ligt het eiland Brittannië, beroemd in de Griekse en in onze geschriften, tussen het noorden en het westen, met grote afstand tegenover Germanië, Gallië, Hispanië, verreweg het grootste deel van Europa. Het had de naam Albion, terwijl alle eilanden, waarover wij spoedig zullen spreken, Brittannië werden genoemd.

Brittania oceani insula, cui quondam Albion nomen fuit, inter septentrionem et occidentem locata est, Germaniae, Galliae, Hispaniae, maximis Europae partibus multo intervallo adversa. (Beda Venerabilis, Historia Ecclesiastica 1.1)

Brittannië, een eiland in de oceaan, dat eens de naam Albion had, is gelegen tussen het noorden en het westen, met veel afstand tegenover Germanië, Gallië, Hispanië, verreweg het grootste deel van Europa.

Door de bijna woordelijke gelijkenis is met zekerheid te zeggen dat het hier gaat om een citaat van Plinius. Het is opvallend dat hij meteen begint met een citaat van een klassieke auteur. Dit zou zo kunnen zijn omdat Beda de omschrijving van Plinius zo accuraat vond dat hij deze wilde gebruiken. De enige wijziging die Beda heeft aangebracht is de vermelding

van de naam Albion naar voren halen. Speed geeft aan dat dit zou kunnen zijn omdat de naam Brittannia en Albion dan meteen al tegenover elkaar komen te staan.⁹⁰ Ook de vermelding van de oceaan is volgens Speed een belangrijke wijziging die Beda heeft aangebracht in de passage. Dit zou namelijk verwijzen naar het scheppingsverhaal uit de Bijbel. Op dag drie maakt God het onderscheid tussen land en zee. Speed is van mening dat Beda dat onderscheid hier ook wil benadrukken.⁹¹ Het is inderdaad zo dat voor Beda het christelijke geloof centraal staat, maar de indruk wekken dat Beda refereert naar het scheppingsverhaal is niet te bewijzen.

De tweede en laatste verwijzing naar Plinius vinden we ook in het eerste hoofdstuk van Beda's werk. Deze komt uit het tweede boek van Plinius (2.77). Het tweede boek is volgens Laistner al eerder veelvuldig gebruikt in de natuurkundige werken van Beda,⁹² dus het is zeker dat Beda hier goed bekend mee was.⁹³

Et quia prope sub ipso septentrionali vertice mundi iacet, lucidas aestate noctes habet; ita ut medio saepe tempore noctis in quaestionem veniat intuentibus, utrum crepusculum adhuc permaneant vespertinum, an iam advenerit matutinum, utpote nocturno sole non longe sub terris ad orientem boreales per plagas redeunte. (Beda Venerabilis, Historia Ecclesiastica 1.1)

En omdat het bijna recht onder de noordpool ligt, heeft het in de zomer lichte nachten; zodanig dat in het midden van de nacht men zich vaak door te kijken afvraagt of de avondschemering nog blijft of de ochtend al komt, aangezien de nachtelijke zon terugkeert naar het oosten door de noordelijke regio's niet ver onder de aarde.

Deze feitelijke beschrijving van de dagen in Brittannië ontleent Beda aan Plinius, die hiervoor de volgende woorden gebruikt:

Sic fit ut vario lucis incremento in Meroe longissimus dies XII horas aequinoctiales et octo partes unius horae colligat, Alexandriae vero XIV horas, in Italia XV, in

---

⁹⁰ Speed (1992), p. 146.

⁹¹ Speed (1992), p. 146.

⁹² Beda had naar alle waarschijnlijkheid geen toegang tot het volledige werk van Plinius, maar boek twee was zeker wel beschikbaar voor hem. (Wallis (1999), p. lxxxii).

⁹³ Laistner (1933), p. 75.

Britannia XVII, ubi aestate lucidae noctes haut dubie repromittunt id quod cogit ratio credi, solstiti diebus accedente sole propius verticem mundi angusto lucis ambitu subiecta terrae continuos dies habere senis mensibus, noctesque e diverso ad brumam remoto. (Plinius, *Naturalis Historia* 2.186-187).

Daardoor is in Meroë door de verschillende lengtes van het licht de langste dag twaalf uren en acht delen, maar in Alexandrië veertien uur, en in Italië vijftien, en in Brittannië zeventien, waar de lichte nachten in de zomer geenszins twijfelachtig laten zien wat de rede dwingt te geloven, namelijk dat zoals op zomerdagen de zon dichterbij de top van de wereld komt door een nauwe kringloop van licht, de onderliggende delen van de aarde doorgaande dagen hebben gedurende zes maanden, en voortdurende nachten wanneer de zon naar de andere kant is gegaan in de winter.

Beda gebruikt Plinius hier in zijn *Historia Ecclesiastica* om feitelijke kennis over te nemen. Zoals eerder genoemd heeft Laistner aangegeven dat Beda deze feitelijke kennis voor zijn natuurkundige werken graag overneemt uit Plinius.⁹⁴ Wallis voegt hieraan toe dat Beda een van de weinig middeleeuwse schrijvers is die systematisch gebruik maakt van Plinius.⁹⁵

Tacitus

Tacitus is een klassieke auteur die ook de geschiedenis van de Romeinse provincie Brittannië beschrijft in zijn *Agricola*. Dit is ook het punt waarop Beda zijn *Historia Ecclesiastica* begint. King geeft aan dat het in ieder geval de moeite waard is om Tacitus en Beda met elkaar te vergelijken aangezien ze dezelfde gebeurtenissen beschrijven,⁹⁶ terwijl de edities van Plummer en Colgrave & Mynors deze vergelijking bewust achterwege lijkten te laten. Hoewel Tacitus en Beda dezelfde gebeurtenissen beschrijven, doen ze dit allebei op een andere manier. De overeenkomst is dat beiden noemen dat Claudius als eerste na Caesar het weer aandurft om terug te keren naar Brittannië. Tacitus beschrijft deze periode echter veel uitvoeriger dan Beda.⁹⁷ Dit zou te verklaren kunnen zijn door het feit dat Beda's prioriteiten niet bij de Romeinse periode van Brittannië liggen, maar hij het beschrijven van de kerkelijke geschiedenis van het land.

---

⁹⁴ Laistner (1933), p. 75.

⁹⁵ Wallis (1999), p. lxxx.

⁹⁶ King (1930), pp. 10, 13 & 18.

⁹⁷ Tacitus *Agricola* 10 en 13 & Beda *Historia Ecclesiastica* 1.3.

Brown geeft echter aan dat het net als in het geval van Caesar helemaal niet zeker is of Beda toegang had tot het werk van Tacitus.⁹⁸ Het feit dat Beda geen toegang zou hebben gehad tot Tacitus zou dan ook verklaren waarom deze vergelijking in de tekstedities van Colgrave & Mynors en Plummer niet gemaakt wordt.

Tertullianus

Ook de kerkvader Tertullianus is een auteur waar vroeg in de *Historia Ecclesiastica* naar verwezen wordt door Beda. Hoewel hij een kerkvader is, staat er slechts één verwijzing naar Tertullianus in Beda's *Historia Ecclesiastica*. In caput 1.2 legt Beda uit hoe Julius Caesar de eerste Romein is die Brittannië bezoekt. Het gaat dan om Beda's woorden *Brittania Romanis...inaccessa* ("Brittannië is nog ontoegankelijk voor de Romeinen"). Tertullianus geeft dit in zijn *Adversus Iudaeos* 7 met precies dezelfde woorden aan.

Door Plummer wordt deze verwijzing wel opgenomen in de lijst met verwijzingen, maar door Colgrave & Mynors niet. Dit is opvallend omdat de editie van Colgrave & Mynors na die van Plummer is gemaakt. Dit zou erop kunnen wijzen dat volgens hen deze verwijzing niet duidelijk genoeg was, maar hierover schrijven zij niets in hun editie.

Tertullianus is over het algemeen een auteur die weinig geciteerd wordt in Beda's oeuvre.⁹⁹ Het is lastig om te bepalen in hoeverre Beda toegang heeft gehad tot de werken van Tertullianus. Het is daarom misschien des te opvallender dat Beda hier gebruik maakt van Tertullianus. Door de gedeelde geloofsovertuiging zou Tertullianus wel gezien kunnen worden al geschikte bron voor Beda om te gebruiken.

Vegetius

Vegetius is een auteur die in de vierde eeuw de *Epitoma Rei Militaris* heeft geschreven in opdracht van een niet-genoemde keizer. Vegetius is een auteur die weinig in verband wordt gebracht met Beda, omdat het lang niet zeker was of Beda beschikking had over het werk van Vegetius.¹⁰⁰ Jones heeft onderzoek gedaan naar *De Temporum Ratione* van Beda en vond daarin verwijzingen naar Vegetius' *Epitoma Rei Militaris*. Vegetius wordt echter niet bij naam

---

⁹⁸ Brown (2009), p. 102.

⁹⁹ Er zit in de *Historia Ecclesiastica* één verwijzing, maar ook in de andere werken van Beda vinden we slechts één of twee verwijzingen naar Tertullianus.

¹⁰⁰ Jones (1932) p. 248.

genoemd. Jones geeft aan dat dit zou kunnen zijn doordat Beda de naam van Vegetius niet kende.¹⁰¹

In de betreffende passage in de *Historia Ecclesiastica* legt Beda eerst uit wat het verschil is tussen *murus* (“muur”) en *vallum* (“wal”).¹⁰² Dit neemt hij over uit Orosius. Daarna beschrijft hij waar een wal van gemaakt is en dit is wat hij overneemt uit Vegetius.

Nam si nimia necessitas non premit, caespites circumciduntur e terra et ex his uelut murus instruitur, altus tribus pedibus supra terram, ita ut in ante sit fossa, de qua leuati sunt caespites; deinde tumultuaria fossa fit lata pedes nouem et alta pedes VII. (Vegetius, *Epitoma Rei Militaris* 1.24)

Want als er geen enkele noodzaak dringt, worden stukken turf uit de aarde gesneden en hieruit wordt een soort van muur geconstrueerd, drie voeten boven de aarde, zo dat er een gracht ervoor ligt, waaruit de stukken turf opgegraven zijn; vervolgens is er een tijdelijke gracht, negen voet breed en zeven voet hoog.

Het is opvallend dat Beda gebruik maakt van Vegetius. Het is een auteur die vaker door Beda geciteerd wordt.¹⁰³ Wallis geeft aan dat Beda Vegetius' naam niet gekend zou hebben,¹⁰⁴ maar Jones zegt dat Beda de naam van zijn bronnen vaak verborgen heeft gehouden als de geloofsovertuiging van zo'n bron anders was dan die van hem.¹⁰⁵ Jones lijkt dus overtuigd dat Beda toegang had tot het werk van Vegetius, maar dit is lastig aan te tonen aangezien Beda diens naam niet noemt. Zekerheid over deze kwestie is niet te geven.

Vergilius

Vergilius is een klassieke auteur die relatief vaak door Beda gebruikt wordt. In totaal zijn er zeven verwijzingen naar zijn werken te vinden in de *Historia Ecclesiastica*.¹⁰⁶ Het is zeker dat

---

¹⁰¹ Jones (1932), p. 248.

¹⁰² Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 1.5.

¹⁰³ Jones (1932), p. 249.

¹⁰⁴ Wallis (1999), p. lxxxii.

¹⁰⁵ Jones (1932), p. 248.

¹⁰⁶ Beda heeft de volgende verwijzingen naar Vergilius in de *Historia Ecclesiastica*: in 1.8 een verwijzing naar *Eclogae* 1.66, in 2.12 een verwijzing naar *Aeneis* 4.2, in 2.13 een verwijzing naar *Aeneis* 2.502, in 3.11 een verwijzing naar *Aeneis* 2.1, in 4.9 een verwijzing naar *Eclogae* 3.102, in 4.24 een verwijzing naar *Aeneis* 2.169 en tot slot in 5.12 een verwijzing naar *Aeneis* 6.268.

Vergilius een bekende auteur was in Engeland en dat het zeker is dat Beda met diens werk in aanraking is gekomen.¹⁰⁷ Werken die Beda sowieso tot zijn beschikking had waren de *Aeneis*, de *Georgica* en de *Bucolica*.¹⁰⁸

De eerste mogelijke verwijzing wordt niet door Plummer benoemd, maar wel door Colgrave & Mynors. Zij geven aan dat in 1.8 een verwijzing zou kunnen zitten naar de *Eclogae*. In 1.66 schrijft Vergilius namelijk dat de Britten volledig afgezonderd zijn van de rest van de wereld.

*At nos hinc alii sitientis ibimus Afros,
pars Scythiam et rapidum cretae veniemus Oaxen
et penitus toto divisos orbe Britannos.*
(Vergilius *Eclogae* 1.64-66).

Maar wij moeten hiervandaan gaan – sommigen naar de naar de dorstige Afrikanen, een deel naar Scythia en wij zullen komen naar de snelle Oaxes van Kreta en de Britten, verwijderd vanaf de gehele wereld.

*mansitque haec in ecclesiis Christi quae erant in Britannia pax usque ad tempora
Arrianae vesaniae, quae corrupto orbe toto, hanc etiam insulam extra orbem tam longe
remotam veneno sui infecit erroris.* (Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 1.8)

Deze vrede bleef in de kerken van Christus die in Brittannië waren tot aan de tijden van de Ariaanse waanzin, die, nadat de hele wereld verdorven was, ook dit eiland met zijn giftige fouten besmette, hoewel het ver verwijderd lag buiten de wereld.

Beda schrijft feitelijk gezien hetzelfde, maar gebruikt hier wel andere woorden voor. De reden dat Colgrave & Mynors deze verwijzing wel opgenomen hebben in de lijst met verwijzingen is vermoedelijk dat Beda het wel heeft over *orbe toto*, maar dan gebruik maakt van de werkwoordsvorm *remotam* in plaats van *divisos*. De verwijzing naar Vergilius is dus

---

¹⁰⁷ Laistner (1933), p. 73.

¹⁰⁸ Love (2010), p. 46.

niet erg sterk. Bovendien is het niet met zekerheid te zeggen of Beda toegang heeft gehad tot de *Eclogae* van Vergilius, waar dat van sommige andere van diens werken wel zeker is.¹⁰⁹

In caput 2.12 wordt Edwin aangemoedigd een visioen te geloven dat hij eens heeft gehad toen hij verbannen was. Edwin is een van de koningen van Northumbria die regeerde in de periode die Beda in zijn *Historia Ecclesiastica* behandelt. Beda citeert in dit caput een halfvers van Vergilius.

Cumque diu tacitis mentis angoribus et caeco carperetur igni, vidit subito intempesta nocte silentio adpropinquantem sibi hominem vultus habitusque incogniti; quem videns, ut ignotum et inopinatum, non parum expavit. (Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 2.12)

Toen hij lange tijd werd verteerd door stille angsten van de geest en een heimelijk vuur, zag hij plotseling in de stille nacht dat een man hem naderde, die hij zowel wat betreft gezicht als houding niet kende; terwijl hij die zag, als onbekend en onverwacht figuur, was hij enorm bang.

De woorden *caeco carpitur igni* zijn overgenomen van Vergilius,¹¹⁰ waarbij Beda alleen de vorm van het werkwoord heeft aangepast. In het verhaal van Vergilius wordt Dido gekweld door het hevige vuur als een liefdeswond. De context is dus wel anders in het geval van Beda omdat Edwin alleen wordt gelaten met zijn gedachten nadat iemand tegen hem gesproken heeft, terwijl Dido juist klaagt dat ze alleen is en geen liefde kent.

In het volgende caput staat de volgende verwijzing naar Vergilius. Koning Edwin en zijn volk worden bekeerd tot het christendom, maar hebben ook twijfels en spreken daarom met de priester. Ook hier is de context anders dan bij Vergilius. Daar wordt beschreven hoe Priamos met zijn bloed het vuur het altaar bezoedelt.¹¹¹

---

¹⁰⁹ Volgens Love is het zeker dat Beda toegang had tot de *Aeneis*, de *Georgica* en de *Bucolica* (Love (2010), p. 46). Het is niet met zekerheid te zeggen of dit ook geldt voor de *Eclogae*.

¹¹⁰ Vergilius, *Aeneis* 4.2.

¹¹¹ Vergilius, *Aeneis* 2.502.

Et vocatur hodie Godmunddingaham, ubi pontifex ipse inspirante Deo vero polluit ac destruxit eas quas ipse sacraverat aras. (Beda Venerabilis, Historia Ecclesiastica 2.13)

En vandaag de dag wordt het Goodmanham genoemd, de plaats waar de hogepriester zelf bezield door de ware God die altaren, die hij zelf had gewijd, bezoedelde en vernietigde.

Deze daad wordt deze priester op dat moment ingegeven door God. Zowel bij Vergilius als Beda wordt er enigszins gehandeld vanuit razernij dus wat dat betreft heeft Beda de context treffend overgenomen.

In 3.11 beschrijft Beda de wonderen die zijn gebeurd op de plek waar koning Oswald is gestorven.¹¹² Een van de wonderen die Beda beschrijft is hoe een ernstig zieke man weer geneest nadat een deel van de heilige grond waarop Oswald gestorven is, het huis binnen is gedragen. De spanning die de familieleden voelen terwijl ze wachten is beschreven met woorden van Vergilius:

Conticuere omnes intentique ora tenebant
(Vergilius, *Aeneis* 2.1/Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 3.11)

Allen kwamen bijeen en hielden de gezichten gericht op hem, gespannen.

De makkers van Aeneas houden hier hun gezicht strak gericht op Aeneas in afwachting van het feit wat hij zal zeggen. De monniken doen eigenlijk hetzelfde in afwachting of de zieke man weer gaat spreken.¹¹³ Wanneer dit dan ook gebeurt, zijn ze allemaal verheugd. In de passage van Vergilius neemt Aeneas ook snel het woord nadat er vermeld is dat de makkers in spanning naar hem kijken. Beda heeft dus zeker kennis van de context van het verhaal van Vergilius die hij toe weet te passen op de context van zijn eigen verhaal. Hij heeft ervoor gekozen dit citaat zonder aanpassingen over te nemen van Vergilius.

Caput 4.9 bevat de volgende verwijzing naar een werk van Vergilius. In deze passage is een non gestorven. De kloostermoeder van dat moment was zeer aangedaan door het overlijden wordt als volgt omschreven:

---

¹¹² Koning Oswald was koning in Northumbria tussen 634-641/642. Na zijn dood is hij gedurende de middeleeuwen als heilige vereerd (Brown 2009, p. 106).

¹¹³ Higham (2006), p. 165.

Cum vero praefata Christi famula Tortgyd tres adhuc annos post obitum dominae in hac vita teneretur, in tantum ea quam praediximus infirmitate decocta est, ut vix ossibus haereret. (Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 4.9).

Toen Tortgyth, de eerdergenoemde dienaars van Christus, nog drie jaar in leven bleef na de dood van de meesteres, kwijnde zij zo ver weg door die ziekte waarover wij al eerder spraken, dat zij nauwelijks aan haar botten bleef kleven.

Door deze omschrijving kan de lezer het verdriet van de kloostermoeder voelen. In Vergilius' *Eclogae* worden dezelfde woorden gebruikt om te omschrijven hoe een herder verdriet heeft als hij een dier van zijn kudde is verloren.¹¹⁴ Deze vergelijking is treffend omdat je een kloostermoeder zou kunnen zien als herder van het klooster.

Het volgende citaat staat in caput 4.24 waarin Beda omschrijft dat hij van mening is dat de macht van het Northumbrische rijk minder wordt. Dit vertelt hij door middel van een Vergiliaans citaat. Bij Vergilius gaat het om het vertrouwen dat Trojanen hebben verloren.

*ex illo fluere ac retro sublapsa referrī
spes Danaum, fractae vires, aversa deae mens.*
(Vergilius, *Aeneis* 2.169-170)

Vanaf dat moment ebde de hoop van de Danaïden weg en keerde terug, naar achteren gaand, de kracht was gebroken en het hart van de godin was afgewend.

De hoop is dus compleet verloren. Beda wilde vermoedelijk dat ook duidelijk maken aan zijn lezers. Hij selecteert hiervoor dus bewust de woorden *fluere ac retro sublapsa referrī*. Lezers die de context van Vergilius kenden zullen begrijpen dat er geen hoop meer is voor het Northumbrische rijk.

De laatste verwijzing is tevens een direct citaat van Vergilius dat Beda heeft overgenomen. In paragraaf 5.12 beschrijft Beda hoe iemand is opgestaan uit de dood en

---

¹¹⁴ Vergilius, *Eclogae* 3.102.

dingen heeft omschreven die hij had gezien in de onderwereld. Sommige daarvan moesten verlangd worden, maar andere dingen juist niet. Higham zegt dat Beda het beeld van Drythelm aankleedt met een citaat van het moment dat Aeneas op bezoek is in de onderwereld.¹¹⁵ Ze liepen namelijk door het donker onder de eenzame nacht (*sola sub nocte per umbram*).¹¹⁶

Et cum progredieremur 'sola sub nocte per umbras,' ecce subito apparent ante nos crebri flammaram tetrarum globi, ascendentes quasi de puteo magno, rursumque decidentes in eundem. (Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 5.12)

En toen wij voortgingen 'door de schaduwen onder de eenzame nacht', verschenen er plotseling aan ons dichte massa's van griezelige vlammen, constant omhoog komend alsof vanaf een grote kuil en vervolgens daarin weer afdalend.

De enige kleine aanpassing die Beda heeft gemaakt is dat hij *umbram* heeft vervangen door *umbras*. De lading blijft echter hetzelfde. In beide gevallen wordt er omschreven hoe het is om naar de hel te lopen. Het citaat van Vergilius past hier dus goed in de context die door Beda geschetst wordt, aangezien in beide gevallen een reis door de onderwereld wordt beschreven.

Doordat Vergilius' werken in kloosters vaak gelezen zijn, zou het kunnen zijn dat dit ertoe heeft geleid dat Beda hem vaker citeert. Beda is bekend met de context van de passages die hij voor zijn citaten gebruikt, waardoor het voor hem makkelijker is citaten van Vergilius over te nemen.

In de meeste gevallen van de klassieke auteurs gaat het Beda om de context waaruit geciteerd wordt. Hoewel Beda geen rechtstreekse toegang lijkt te hebben gehad tot de meeste klassieke historici, zou hij de kennis via latere auteurs kunnen hebben opgedaan. Een voorbeeld van een latere auteur is Orosius. Die schreef in de vierde eeuw en is voor Beda een belangrijke bron over Romeins-Brittannië waar Beda beschikking over had.

---

¹¹⁵ Higham (2006), p. 166.

¹¹⁶ Vergilius, *Aeneis* 6.268.

Beda noemt in weinig gevallen de naam van zijn bronnen. De historicus waarbij Beda dat doet is Eutropius. Hieruit zou opgemaakt kunnen worden dat Beda toegang had tot diens werken. Naast Orosius is hij de enige die bij naam wordt genoemd. De andere werken waaruit Beda citeert zijn niet rechtstreeks aan hem overgeleverd, maar had hij via andere bronnen tot zijn beschikking.

Verder valt het op dat Beda veel gebruik maakt van Vergilius. Dit is te verklaren doordat er bekend is dat Beda bekend was met de werken van Vergilius vanuit het onderwijs in het klooster. Beda laat zien dat hij in alle gevallen waarin hij Vergilius geciteerd heeft de context kan gebruiken voor de beschrijvingen van gebeurtenissen.

Twee andere opvallende auteurs zijn Plinius en Vegetius. Van beide auteurs neemt Beda feitelijke gegevens over. Over Plinius bestaat iets meer zekerheid aangaande de beschikbaarheid bij Beda, omdat Plinius in meerdere werken van Beda voorkomt. Vegetius is lastiger aan te tonen aangezien Beda hem niet bij naam noemt. Dit zou volgens Jones liggen aan het niet willen noemen van een niet-christelijke auteur, maar aangezien Beda dit wel doet in andere gevallen, is dit niet erg aannemelijk.

Hoofdstuk 3 – Verwijzingen in de taalkundige werken

In dit hoofdstuk zal er gekeken worden naar de verwijzingen in de taalkundige werken van Beda: *De Arte Metrica*, *De Schematibus et Tropis* en *De Orthographia*.¹¹⁷ Dit zijn de eerste literaire boeken die Beda geschreven heeft. Het is lastig te bepalen welke van deze grammaticale traktaten het eerste gedateerd moet worden. Laistner geeft aan dat dit *De Orthographia* zou kunnen zijn, omdat Beda deze ook het eerste noemt in het eerdergenoemde overzicht in de *Historia Ecclesiastica*.¹¹⁸ Brown geeft aan dat dit misschien niet zo is, omdat Beda's lijst van werken niet op chronologische volgorde is opgesteld en het simpelweg niet te zeggen is.¹¹⁹ Dit is echter niet met zekerheid te zeggen. Wel is zeker dat alle taalkundige werken van Beda in dezelfde periode zijn geschreven, namelijk in de periode 692-703.¹²⁰

De Orthographia

In zijn *De Orthographia* gaat Beda op de kunst van het spellen van Latijnse woorden. Hij omschrijft het in zijn *Historia Ecclesiastica* zelf als een *librum de orthographia, alphabeti ordine distinctum* ("een boek over orthografie, verdeeld in de volgorde van het alfabet").¹²¹ Het bestaat volledig uit korte lemma's van Latijnse woorden die moeilijk konden zijn voor middeleeuwse monniken die Latijn schreven.¹²² Beda's doel met dit werk was om deze te verduidelijken zodat monniken in het onderwijs beter Latijn konden leren.¹²³

Hierbij maakt hij gebruik van klassieke grammatici om zijn kennis aan te vullen. Een aantal voorbeelden van werken van klassieke grammatici die Beda gebruikt zijn Cassiodorus' *De Orthographia*, Donatus' *Ars Grammatica* en Velius Longus' *De Orthographia*.¹²⁴ Naast deze grammatici maakt Beda ook gebruik van latere grammatici. Deze berusten voornamelijk op de klassieke bronnen. Op deze manier kan Beda een zo volledig mogelijk overzicht geven.

---

¹¹⁷ Er bestaat discussie over de aard van *De Schematibus et Tropis*. Brown geeft aan dat Beda het werk vermoedelijk zag als een taalkundige aanvulling op *De Arte Metrica*. Brown geeft echter ook aan dat moderne wetenschappers *De Schematibus et Tropis* tegenwoordig ook steeds vaker beschouwen als retorisch traktaat (Brown (2009), p. 23). Irvine is het hier niet mee eens, omdat de door Beda gebruikte bronnen voornamelijk grammaticaal van aard zijn (Irvine (1986), p. 36).

¹¹⁸ Laistner (1933), p. 71.

¹¹⁹ Brown (2009), p. 27.

¹²⁰ Brown (2009), p. 13.

¹²¹ Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 5.24. In dit caput geeft hij een overzicht van al zijn werken.

¹²² Brown (2009), p. 26.

¹²³ Brown (2009), p. 27.

¹²⁴ Cassiodorus schreef in de vijfde eeuw, Donatus in de vierde eeuw en Velius Longus in de tweede eeuw.

Christelijke auteurs die door Beda veelvuldig geciteerd worden ter illustratie van zijn theorie zijn onder andere Ambrosius van Milaan, Prudentius en Sedulius.¹²⁵ Een andere christelijke auteur naar wie Beda verwijst is Augustinus. In *De Orthographia* wordt Augustinus ook bij naam genoemd.¹²⁶

Nequam et nugas omnis generis et numeri sunt et per omnes casus currunt semper aequaliter dicta, quamvis Augustinus dicat nugae, nugarum, nugis. (Beda Venerabilis, *De Orthographia* 745-747)

Nequam en *nugas* zijn van ieder geslacht en getal en gaan in alle naamvallen steeds op dezelfde manier, hoewel Augustinus zegt *nugae, nugarum, nugis*.

In deze passage schrijft Beda over het Latijnse woord *nugae* (“onzin”). Een voorbeeld hiervan staat in Augustinus’ *Confessiones* 1.9.15. Beda verwijst ook regelmatig naar andere werken van Augustinus.¹²⁷ Hieruit zou opgemaakt kunnen worden dat Beda bekend is met de Augustinus. Hier wordt verder in de secundaire literatuur niet over gesproken. Van de andere genoemde christelijke auteurs is het zekerder dat Beda toegang had tot hun werken.¹²⁸

Voorbeelden van klassieke, niet-christelijke auteurs uit wie Beda citeert zijn Caesar, Cicero, Horatius, Livius, Ovidius, Terentius en Varro.¹²⁹ De vraag of Beda toegang had tot al deze klassieke auteurs is belangrijk om de waarde van de citaten te bepalen. Volgens Laistner kan het niet zo zijn geweest dat Beda beschikking had over al deze werken. Het zou dan kunnen zijn geweest dat Beda via de grammatici enkele regels of verzen van die klassieke auteurs kon citeren, omdat die ook bij de grammatici als voorbeeld werden gebruikt.¹³⁰ Dat Beda de naam van auteurs niet noemt zou hierdoor ook verklaard kunnen worden. Hij weet ze dan simpelweg niet omdat ze niet door zijn bronnen zijn opgeschreven.¹³¹

---

¹²⁵ Ambrosius van Milaan en Prudentius leefden allebei in de vierde eeuw. Sedulius leefde in de eerste helft van de vijfde eeuw.

¹²⁶ Beda Venerabilis, *De Orthographia* 745-747.

¹²⁷ Enkele voorbeelden hiervan zijn *Epistulae* en *De Haeresibus*.

¹²⁸ Brown (2009), p. 80.

¹²⁹ Heikkinen (2007), p. 101.

¹³⁰ Laistner (1933), p. 72.

¹³¹ Laistner (1933), p. 73,

Terentius is echter een auteur die Beda wel bij naam noemt in zijn werk.¹³² Laistner geeft echter al aan dat Isidorus van Sevilla dit ook doet,¹³³ waardoor Beda toch de naam van de auteur kent terwijl er geen werken direct tot zijn beschikking waren.¹³⁴ Het lijkt dus alsof Beda toegang heeft gehad Terentius' komedies, maar dit is naar alle waarschijnlijkheid niet het geval. Tot nu toe zijn er nog geen andere verwijzingen naar Terentius gevonden en doordat diens naam bij Isidorus wordt genoemd, kan hij op die manier kennis hebben van de naam van Terentius.

Ook Varro is een auteur die door Beda bij naam genoemd wordt in *De Orthographia*,¹³⁵ maar ook daarvan zegt Laistner dat diens naam via Isidorus van Sevilla is overgeleverd.¹³⁶ Beda's citaten berusten in deze gevallen dus vaak op latere bronnen. Beda's kennis hierover lijkt door de hoeveelheid auteurs omvangrijk, maar deze zijn eigenlijk overgenomen uit slechts een paar grammatici.

Van teksten van Plinius en Vergilius is met zekerheid te zeggen dat Beda er toegang tot had. Laistner geeft aan dat Beda Plinius veelvuldig citeert in zijn natuurkundige traktaten, wat erop zou kunnen duiden dat hij de toegang heeft gehad tot diens werk.¹³⁷ Hoewel het overgrote deel van de citaten van Plinius staan in de natuurkundige traktaten, zijn er tot nu toe ook drie gevonden in *De Orthographia*. In geen van de gevallen noemt Beda de naam van Plinius en steeds gaat het slechts om één woord dat Beda van Plinius overgenomen zou hebben.¹³⁸ Deze verwijzingen ogen hierdoor niet erg sterk.

Vergilius is volgens Laistner de enige klassieke, niet-christelijke dichter van wie gezegd met zekerheid kan worden dat Beda hem gelezen heeft in het klooster.¹³⁹ Hoewel de klassieke grammatici ook veelvuldig citeren uit Vergilius is het zeker dat Vergilius in ieder geval de beschikking had over de *Aeneis*, *Bucolica* en *Georgica*.¹⁴⁰ In *De Orthographia* wordt er

---

¹³² Beda Venerabilis, *De Orthographia* 1030.

¹³³ Isidorus van Sevilla leefde na de Romeinse periode, in de 6^e eeuw. Hij heeft verschillende soorten werken geschreven, maar de *Chronica Maiora* zijn het belangrijkste voor Beda.

¹³⁴ Laistner (1933), p. 72.

¹³⁵ Beda Venerabilis, *De Orthographia* 203 & 209.

¹³⁶ Laistner (1933), p. 72

¹³⁷ Laistner (1933), p. 75.

¹³⁸ Er zijn verwijzingen naar Plinius *Naturalis Historia* 35.13, 18.23 en 30.8.

¹³⁹ Laistner (1933), p. 73.

¹⁴⁰ Love (2010), p. 46.

in totaal zesendertig verwezen naar werken van Vergilius.¹⁴¹ Hiervan wordt Vergilius ook af en toe bij naam genoemd. Zo legt Beda ergens uit wat een *cassis* is.¹⁴²

*Et Vergilius, 'aurea vati cassida'.
(Beda Venerabilis, De Orthographia 208)*

En Vergilius (zegt) 'de gouden helm van de ziener'

Ook op andere plaatsen in *De Orthographia* wordt Vergilius bij naam genoemd. Het feit dat Beda Vergilius bij naam noemt in combinatie met het aantal verwijzingen naar diens werken wekken de suggestie dat Beda bekend was met Vergilius' oeuvre en dit toe wist te passen ter illustratie van zijn theorieën over het Latijn.

De Arte Metrica

De Arte Metrica is Beda's grammaticale traktaat waarin hij ingaat op de metrische vormen die het Latijn kent. Thacker zegt dat "Beda was the first to adapt the teaching of grammar, within which he included metrics and figures, for Christian and more specifically monastic purposes".¹⁴³ Er was namelijk al een aantal Latijnse werken met een christelijk thema dat in het curriculum was opgenomen in het klooster.¹⁴⁴ Beda heeft er door niet-christelijke en christelijke auteurs te behandelen voor gezorgd dat zijn boek anders was ten opzichte van de andere grammatici. Zijn werk is nog vele eeuwen gelezen, dus het lijkt erop dat hij in dat opzicht in zijn plannen geslaagd is.¹⁴⁵

Voor *De Arte Metrica* heeft Beda gebruik gemaakt van verschillende klassieke grammatici. Deze had hij nodig om zijn theorie over metrie uit te zetten. Enkele voorbeelden van werken die Beda gebruikt zijn Donatus' *Ars Grammatica*, Servius' *De Finalibus* en Victorianus' *Ars Grammatica*.¹⁴⁶ Dit doet Beda op dezelfde manier als in *De Orthographia*. Beda had deze grammatici nodig omdat in Angelsaksisch Engeland het gesproken Latijn erg veranderd was ten opzichte van de klassieke periode, waardoor men

---

¹⁴¹ Deze zijn als volgt verdeeld over de werken van Vergilius: zesentwintig naar de *Aeneis*, drie naar de *Bucolica*, twee naar de *Ecloage* en vijf naar de *Georgica*.

¹⁴² Een *cassis* is volgens Beda een helm die onderdeel is van de wapenuitrusting. Vergilius beschrijft in zijn *Aeneis* een gouden helm van een ziener (Beda Venerabilis, *De Orthographia* 205-208).

¹⁴³ Thacker (2006), p. 49.

¹⁴⁴ Heikkinen (2007), p. 102.

¹⁴⁵ Heikkinen (2007), p. 101.

¹⁴⁶ Donatus en Servius schreven in de vierde eeuw en Victorianus schreef in de derde eeuw.

niet precies wist hoe klassieke Latijn gescandeerd moest worden.¹⁴⁷ Met behulp van *De Arte Metrica* wilde Beda monniken helpen dit beter te begrijpen en uiteindelijk ook zelf te kunnen.¹⁴⁸

Naast deze werken over dichtkunst heeft Beda ook gebruik gemaakt van de *Ars Poetica* van Horatius. Beda bespreekt in caput 6 van *De Arte Metrica* hoe de laatste lettergrepen van naamwoorden gescandeerd moet worden. Hij geeft bijvoorbeeld een citaat van Horatius wanneer hij het woord *palus* bespreekt. Dit woord heeft als genitivus op –udis. In beide gevallen (*palus* en *paludis*) moet de u kort gescandeerd worden in tegenstelling tot woorden die normaal gesproken op –us eindigen die lang gescandeerd moeten worden.¹⁴⁹

Unde est haec 'sterilisque diu palus aptaque remis'.

(Beda Venerabilis, *De Arte Metrica* 6)

En vandaar ook deze: 'en het lange tijd onvruchtbare moeras was alleen geschikt voor boten'.

Het is bekend dat Beda Horatius citeert, maar hij noemt zelf de naam van zijn bron niet. Ook is één woord ten opzichte van Horatius veranderd. Bij Horatius staat er namelijk *sterilisve* in plaats van *sterilisque*.¹⁵⁰ Dit verandert verder niets voor het metrum, maar dit in combinatie met feit dat Beda de auteur niet noemt zou er goed op kunnen wijzen dat Beda dit citaat overgenomen heeft van een grammaticus die ook de naam van Horatius niet noemt. Dan weet Beda dus niet precies wie hij citeert, maar is hij zich er wel bewust van dat hij verwijst naar een klassieke auteur.

Naast de grammatici zijn er ook christelijke schrijvers die Beda veelvuldig citeert om zijn theorieën te ondersteunen met voorbeelden, zoals de *Hymni* van Ambrosius van Milaan. Ook de dichters Sedulius en Prudentius worden geciteerd. Een auteur die wel in *De Arte Metrica* wordt geciteerd door Beda, maar in de andere grammaticale werken niet, is Juvencus. Zijn *Evangeliorum libri quattuor* worden op verschillende plekken gebruikt om Beda's theorie te illustreren. Een voorbeeld hiervan is wanneer Beda het heeft over het scanderen van een hexameters (*heroici versus*).¹⁵¹ Het zou volgens Beda het beste zijn wanneer

---

¹⁴⁷ Heikkinen (2007), p. 102.

¹⁴⁸ Brown (2009), p. 22.

¹⁴⁹ Het gaat hier om woorden zoals *tellus*, waarbij in de genitivus de u behouden wordt.

¹⁵⁰ Horatius, *Ars Poetica* 65.

¹⁵¹ Beda Venerabilis, *De Arte Metrica* 12.

het einde van een woord nooit samenvalt met het einde van een versvoet.¹⁵² Als voorbeeld gebruikt hij de proloog van het werk van Juvencus:

Immortale nihil mundi conpage tenetur
(Beda Venerabilis, *De Arte Metrica* 12)

Niets wordt onsterfelijk gehouden door de samenstelling van de wereld.

Dit vers zou volgens Kendall gescandeerd moeten worden als *Immor|tale ni|hil mun|di con|page te|netur* wat precies illustreert wat Beda eerder noemde.¹⁵³ Het lijkt erop dat Beda zijn voorbeelden nauwkeurig kiest en inpast in zijn literatuur. In hetzelfde caput geeft Beda nog een keer een voorbeeld van Juvencus om te laten zien hoe verzen opgesteld kunnen worden, waarbij er woorden zijn die niet samenvallen met het einde van een versvoet en woorden die dat wel doen. Het is volgens Beda dus het beste wanneer dit zo min mogelijk gebeurt, maar omdat de hexameter nog steeds de belangrijkste vorm van metrum is, noemt Beda verschillende manieren om die te maken.¹⁵⁴

Hoewel Beda veelvuldig gebruik maakt van christelijke auteurs, heeft hij ook citaten van klassieke, niet-christelijke auteurs, zoals eerder al gezien kon worden aan de hand van het citaat van Horatius. De niet-christelijke auteur die in *De Arte Metrica* verreweg het meest geciteerd wordt door Beda is opnieuw Vergilius. In totaal wordt hij vierendertig keer genoemd door Beda in *De Arte Metrica*.¹⁵⁵ Dit zou te verklaren kunnen zijn doordat Beda toegang had tot een aantal van Vergilius' werken.¹⁵⁶ De eerste keer dat Beda een verwijzing naar Vergilius maakt is in caput 2 van *De Arte Metrica*. Hierin geeft Beda informatie over verschillende lettergrepen. In Vergilius' *Aeneis* 1.119 staat het woord *Troia*. Beda wil laten zien dat een *i* toch wordt gescandeerd als een klinker terwijl hij tussen twee klinkers staat.¹⁵⁷

Apparent rari nantes in gurgite vasto,
arma virum tabulaeque et Troia gaza per undas.

---

¹⁵² Beda schrijft inderdaad dat het het beste is als dit nooit samenvalt, maar dit is onvermijdelijk in het laatste voet. Hier zegt Beda niets over. Voor verdere discussie over Beda's theorieën over metrum zie Palmer (1959) en Irvine (1986).

¹⁵³ Kendall (1991), p. 109.

¹⁵⁴ Beda, *De Arte Metrica* 12.

¹⁵⁵ Heikkinen (2007), p. 103.

¹⁵⁶ Love (2010), p. 46.

¹⁵⁷ Heikkinen (2007), p. 104.

(Vergilius, *Aeneis* 1.119)

Wapens van mannen en planken en Trojaanse schatten verschijnen hier en daar in het water, drijvend in de onmetelijke zee.

De meeste verwijzingen in *De Arte Metrica* naar Vergilius bevinden zich in caput 16. Dit komt doordat Beda in dit caput ingaat op de verschillende *prisci poetae* (dichters van vroeger) en *moderni poetae* (hedendaagse dichters).¹⁵⁸ Beda bespreekt oude versvormen. In totaal geeft Beda in dit caput elf verwijzingen naar Vergilius om te laten zien hoe het metrum bij de oude dichters werd gevormd.¹⁵⁹ Hij noemt hierbij Vergilius verschillende keer bij naam.

Nam et in exemplis antiquorum inveniuntur aliquotiens duo spondei in fine versus, sicut et duo dactyli nonnumquam, ut sunt illa Maronis:

At tuba terribilem sonitum procul excitat horrida;

et:

Aut leves ocreas lento ducunt argento.

(Beda Venerabilis, *De Arte Metrica* 16)

Want in de voorbeelden van de oude dichters worden twee spondeeën een aantal keren aan het eind van verzen gevonden, en zo ook twee dactyli, zoals in deze verzen van Vergilius:

En de ruige trompet maakt het verschrikkelijke geluid van ver weg.

En:

Of zij zijn uitgerust met lichte scheenplaten gemaakt van buigzaam zilver.

Het gaat hier respectievelijk om 9.503 en 7.634 van Vergilius' *Aeneis*. Ook op andere plaatsen in *De Arte Metrica* wordt Vergilius bij naam genoemd. Hoewel Beda Vergilius' naam ook uit werken van andere auteurs had kunnen halen, lijkt het aannemelijk dat Beda toegang had tot

---

¹⁵⁸ Heikkinen geeft aan dat Beda dit onderscheid maakt omdat met de totstandkoming van het christendom een nieuwe periode is ontstaan. De *prisci poetae* schrijven dan voor die tijd en de *moderni poetae* zijn christelijke dichters (Heikkinen (2007), p. 107).

¹⁵⁹ In caput 16 van *De Arte Metrica* vinden we verwijzingen naar de volgende plaatsen van Vergilius: *Aeneis* 3.211, *Aeneis* 3.436, *Aeneis* 7.634, *Aeneis* 9.503, *Eclogae* 3.79, *Eclogae* 8.108, *Eclogae* 10.12, *Georgica* 1.4, *Georgica* 1.352, *Georgica* 1.371 en *Georgica* 3.384-385.

een deel van het oeuvre van Vergilius. Laistner ondersteunt dit door te zeggen dat Beda gebruik maakt van verschillende citaten van Vergilius die niet worden gevonden bij grammatici waaruit hij eerder citaten van klassieke auteurs heeft overgenomen.¹⁶⁰ Dit zou kunnen bevestigen dat Beda inderdaad direct beschikking had over werken van Vergilius. Bovendien is ook bekend dat Benedictus Biscop naar Europa is getrokken en terug is gekomen met verscheidene klassieke werken. Hier zou Vergilius ook bij gezeten kunnen hebben.

Ook Lucanus is volgens Heikkinen een auteur die tot het curriculum behoorde in het klooster van Wearmouth en Jarrow.¹⁶¹ Beda citeert twee passages uit diens *Pharsalia*, beide gevallen uit het eerste boek. In caput 11 van *De Arte Metrica* bespreekt Beda wat de beste vorm voor gedichten is. Hij komt tot de conclusie dat dit de hexameter is, waarbij hij verschillende punten geeft hoe je die het beste kan opstellen, zoals waar de dactyli en de spondeëën passend zijn of waar het het beste punt is om een versvoet te laten eindigen.¹⁶² Het laatste voorbeeld van hexameters dat Beda in dit caput noemt is van Lucanus, waarbij het Beda gaat om de plaatsing van de zelfstandige en de bijvoeglijke naamwoorden.¹⁶³

*Et Lucanus, poeta veteranus, Caesaris et Pompei
proelia descripturus, ita incepit:
Bella per Emathios plus quam civilia campos,
iusque datum sceleri canimus, populumque potentem
in sua victrici conversum viscera dextra.
Cumque superba foret Babylon spolianda tropaeis
Ausoniis umbraque erraret Crassus inulta,
bella geri placuit nullos habitura triumphos?
(Beda Venerabilis, De Arte Metrica 11.62-69)*

En Lucanus, een oude dichter, die de strijd tussen Caesar en Pompeius gaat beschrijven, begon zo:

Ik bezing oorlogen erger dan burgerlijke, verspreid over de Ematische vlakten, en het recht gegeven aan misdaad, en hoe een machtig volk zich met de overwinnende rechterhand keerde naar zichzelf. Toen het trotse Babylon

---

¹⁶⁰ Laistner (1933), p. 73.

¹⁶¹ Heikkinen (2007), p. 103.

¹⁶² Beda Venerabilis, *De Arte Metrica* 11.

¹⁶³ Beda beschrijft hier het effect van zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden die ver uit elkaar worden geplaatst ten opzichte van naast elkaar.

berooft moest worden van de Ausonische overwinningsteken en toen de geest van Crassus ongewroken rondzwierf, behaagde het oorlogen te voeren die geen enkele overwinningen konden behalen?

Beda voegt hier de verzen 1-3 en 10-12 van Lucanus' *Pharsalia* samen tot één passage. Het is niet precies duidelijk waarom hij de verzen 4-9 niet noemt.¹⁶⁴ Het is opvallend dat dit citaat voor zover bekend het enige is van Lucanus in het oeuvre van Beda, terwijl er wel vastgesteld is dat Lucanus naar alle waarschijnlijkheid onderdeel was van het curriculum in kloosters.¹⁶⁵ Dit is ook wat Laistner beargumenteert. Hij noemt het feit dat Beda deze zes verzen citeert geen sluitend bewijs voor het feit dat Beda kennis had van Lucanus.¹⁶⁶

Heikkinen vindt het opvallend dat Beda in een caput voor hexameters voor het merendeel gebruik maakt van christelijke auteurs.¹⁶⁷ Hij had verwacht dat er wel een citaat van Vergilius in deze passage zou zitten, maar geeft geen duidelijke reden waarom dat toch niet zo is.¹⁶⁸ Het zou kunnen zijn dat Beda Lucanus' *Pharsalia* in dit geval beter achtte als voorbeeld naast zijn christelijke auteurs, omdat zijn tekst aan het begin al illustreert wat Beda wil aantonen, namelijk dat het zelfstandig naamwoord en het bijbehorende bijvoeglijke naamwoord soms het best uit elkaar geplaatst kunnen worden. De christelijke auteurs waren voor Beda tamelijk belangrijk omdat zijn werk ook op een christelijk publiek gericht was. Dit zou echter weerlegd kunnen worden door het feit dat Vergilius naar alle waarschijnlijkheid ook verzen heeft die hetzelfde aantonen. Het enige argument dat nog een rol zou kunnen spelen is het feit dat het begin van het werk van Lucanus' *Pharsalia* bekender was bij het lezerspubliek dan de voorbeelden die Beda aan Vergilius zou kunnen ontleen.

Tot slot is het opvallend dat Beda voor *De Arte Metrica* geen gebruik heeft gemaakt van Augustinus. Augustinus wordt in de andere twee grammaticale traktaten van Beda wel geciteerd. Het is lastig om een oorzaak te geven waarom dit zou kunnen zijn. Een mogelijke verklaring is dat Augustinus geen dichtwerken heeft geschreven die Beda kon gebruiken ter illustratie van zijn theoretische kader. Aangezien de andere twee grammaticale werken zich

---

¹⁶⁴ In deze verzen spreekt Lucanus over hoe bekenden met elkaar vochten en wat voor slachting dit was voor het volk.

¹⁶⁵ Heikkinen (2007), p.103.

¹⁶⁶ Laistner (1933), p. 74.

¹⁶⁷ Lucanus is de enige niet-christelijke auteur die in dit caput genoemd wordt. De andere, christelijke auteurs zijn Sedulius, Arator, Venantius, Fortunatus en Prosper Aquitanus.

¹⁶⁸ Heikkinen (2007), p. 106.

niet concentreren op metrum kan Beda daar gemakkelijker gebruik maken van Augustinus' prozawerken.

De Schematibus et Tropis

Beda geeft in zijn *Historia Ecclesiastica* aan dat *De Schematibus et Tropis* een aanvulling is op *De Arte Metrica*.¹⁶⁹ In caput 5.24 geeft Beda namelijk een overzicht van al zijn werken. Daar zegt hij het volgende over *De Schematibus et Tropis*:

Item, librum de Metrica arte; et huic adiectum alium de Schematibus sive Tropis libellum, hoc est, de figuris modisque locutionum, quibus Scriptura sancta contexta est. (Beda Venerabilis, Historia Ecclesiastica 5.24)

En ook een boek over de kunst van het dichten, en daaraan toegevoegd een ander boek over stijlfiguren en beeldspraak, dat wil zeggen, over figuren en manieren van spreken die in de Heilige Schrift gebruikt zijn.

Het gaat Beda er vooral om dat zijn werk helpt om de Bijbel te verduidelijken tijdens het lezen. Door de stijlfiguren uit leggen tracht hij dit te bereiken. Eventueel kunnen monniken die Latijn gaan schrijven deze middelen ook verwerken in hun eigen geschriften.

Net zoals in de voorafgaande grammaticale traktaten is het te zien dat Beda veelvuldig gebruik maakt van de klassieke grammatici om zijn theoretische kennis aan te vullen.¹⁷⁰ Een auteur die in de andere grammaticale werken niet voorkomt, maar wel in *De Schematibus et Tropis*, is Aquila Romanus. Deze schrijver leefde halverwege de derde eeuw na Christus en schreef *De Figuris Sententiarum et Elocutionis*. Dit boek is dus van specifiek nut voor *De Schematibus et Tropis* omdat Aquila Romanus schrijft over stijlfiguren en stijl. Beda maakt in twee gevallen gebruik van hem. In het eerste geval legt hij uit wat homoeoteleuton inhoudt.

---

¹⁶⁹ Hierdoor wordt het in tekstedities vaak weergegeven als boek twee van een titelloos werk, waarbij *De Arte Metrica* functioneert als boek één (Kendall (1991), p. 15).

¹⁷⁰ Beda maakt onder andere verwijzingen naar Charisius' *Ars Grammatica*, Diomedes' *Artis Grammaticae libri II* en Donatus' *Ars Grammatica*. Naar deze auteurs verwijst Beda ook in *De Orthographia* en *De Arte Metrica*.

OMOEOTHELEUTON est similis terminatio, quoties media et postrema versus sive sententiae simili syllaba finiuntur. (Beda Venerabilis, *De Schematibus et Tropis* 1.115-117)

HOMOEOTELEUTON is een gelijk einde, zoals wanneer de middelste en de laatste delen van verzen of van een zin eindigen met dezelfde lettergreep.

Ὅμοιοτέλευτον, simile determinatione. (Aquila Romanus, *De Figuris Sententiarum et Elocutionis*)¹⁷¹

Homoeoteleuton, gelijk wat betreft het eind.

Beda neemt dus niet de precieze woorden over van Aquila Romanus,¹⁷² maar het gaat hem vooral om de betekenis van het homoeoteleuton. Het citaat is doordat Beda niet de precieze woorden overneemt, misschien niet erg sterk aangezien hij de definitie ook bij een andere auteur had kunnen vinden. Bovendien voegt Beda informatie toe ten opzichte van Aquila Romanus. Dit zou er ook op kunnen wijzen dat hij andere bronnen tot zijn beschikking had waaruit hij dit leerde of dat hij het nodig achtte Aquila Romanus' definitie voor de monniken verder toe te lichten.

Ditzelfde geldt voor het tweede citaat dat Beda overgenomen zou hebben van Aquila Romanus. Beiden geven in hun werk een definitie van *τρόποι/tropi* en komen tot de conclusie dat woorden uit de letterlijke context worden gehaald. Door hun nieuwe context krijgen die woorden een andere, maar toch duidelijke betekenis. Wederom neemt Beda de strekking wel van Aquila Romanus over, maar niet de exacte woorden. Men zou zich dus kunnen afvragen in hoeverre de citaten van Aquila Romanus in het werk van Beda rechtstreeks overgenomen zijn of dat Beda de strekking bij meerdere auteurs gevonden heeft en er zijn eigen formulering voor heeft gekozen.

Naast het feit dat Beda gebruik maakt van grammatici voor de theoretische kant van het Latijn, geeft hij ook voorbeelden om zijn theorie te illustreren. Citaten die Beda in dit werk aanhaalt zijn afkomstig van christelijke auteurs, zoals Augustinus, Cassianus en Hieronymus, maar het gaat veelal om verwijzingen die Beda uit de Bijbel haalt. Vermoedelijk zijn die het belangrijkste omdat *De Schematibus et Tropis* bedoeld is om de Bijbel duidelijker te

---

¹⁷¹ Gedurende zijn hele werk maakt Aquila Romanus gebruik van de Griekse terminologie. Deze termen zijn door Beda op de Griekse wijze in het Latijnse alfabet weergegeven.

¹⁷² Aquila Romanus gaat in zijn vervolgzin in op de stijlfiguur die hij daarvoor had beschreven, waardoor die informatie niet nuttig was voor Beda op dat moment.

maken.¹⁷³ Een voorbeeld van een christelijke auteur die geciteerd wordt door Beda staat in Hieronymus' *Commentarii in Isaiam*.

volumus latinis insinuare auribus quod ab hebraeis didicimus: iudicium, apud eos appellatur mesphat; iniquitas siue dissipatio, ut interpretatus est aquila, mesphaa.
(Hieronymus, *Commentarii in Isaiam* 73.2.5.7)

Wij willen in Latijnse oren laten binnendringen wat wij hebben geleerd door degenen die Hebreeuws spreken: oordeel wordt bij hen *mesphat* genoemd; ongelijkheid of opsplitsing, zoals door de adelaar geïnterpreteerd is, *mesphaa*.

Hebraice enim iudicium 'mesphat', iniquitas 'mesaphaa', iustitia 'sadaca', clamor appellatur 'suaca'. (Beda Venerabilis, *De Schematibus et Tropis* 1.98-100)

Want in het Hebreeuws is oordeel *mesphat*, ongelijkheid *mesaphaa*, rechtvaardigheid *sadaca* en schreeuw *suaca*.

Het gaat er in deze passage om hoe paronomasia werkt. Hierbij worden woorden bij elkaar geplaatst die bijna gelijk zijn, maar een verschillende betekenis hebben. Hieronymus laat dit aan de hand van een Hebreeuws voorbeeld zien. Beda illustreert het eerst met een voorbeeld uit de Bijbel en dan met het Hebreeuwse voorbeeld van Hieronymus. Hij noemt hierbij Hieronymus niet bij naam in deze passage, maar het idee voor de woorden is het waarschijnlijk van hem overgenomen. Het is niet bekend of hij het tweede voorbeeld met *sadaca* en *suaca* zelf kende of dat dit ook overgenomen is uit een ander werk.

Opvallend is dat Beda in *De Schematibus et Tropis* geen gebruik maakt van niet-christelijke auteurs, zoals Vergilius, waar hij dat in zijn andere grammaticale werken wel doet. Dit is opvallend omdat er ook in de klassieke periode boeken zijn geschreven over stijlfiguren en die zijn ook toegepast door verschillende dichters. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat er voldoende christelijke auteurs gebruik hebben gemaakt van de stijlfiguren die Beda omschrijft waardoor hij het niet nodig achtte gebruik te maken van seculiere auteurs, maar dit is niet met zekerheid te zeggen.

---

¹⁷³ Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 5.24.

Allereerst valt het dus op dat Beda regelmatig gebruik maakt van de klassieke grammatici. Door hun boeken over het Latijn kan Beda zijn eigen kennis aanvullen. Per grammaticaal traktaat kan het verschillen van welke auteurs Beda gebruik maakt, omdat het belangrijk is dat de informatie wel past bij wat hij tracht te onderwijzen.

Om zijn theoretische uitleg over het Latijn te ondersteunen maakt Beda gebruik van voorbeelden. Het lijkt erop dat hij de meeste voorbeelden probeert te halen uit werken van christelijke auteurs, zoals Augustinus en Hieronymus. Aangezien het christelijke geloof voor Beda de prioriteit heeft, zou gezegd kunnen worden dat Beda ook de voorkeur kan geven aan christelijke auteurs om zijn voorbeelden te illustreren.

Desalniettemin maakt Beda ook gebruik van niet-christelijke auteurs om voorbeelden te illustreren. Vergilius is in die categorie de auteur die het meest door Beda geciteerd wordt, behalve in *De Schematibus et Tropis*, waar Beda geen gebruik maakt van niet-christelijke auteurs om zijn theoretische uitleg te illustreren. Beda gebruikt het oeuvre van Vergilius om zijn theorieën over het Latijn toe te lichten met voorbeelden. In tegenstelling tot de historiografie, gaat het Beda hier niet om de context van Vergilius' werken, maar puur om de Latijnse woorden en het metrum.

In de gevallen van de andere niet-christelijke klassieke auteurs is het lastig te bepalen welke auteurs Beda tot zijn beschikking had in het klooster. In de meeste gevallen lijkt het erop dat Beda de citaten overneemt uit andere grammatici. Dit zou verklaren waarom Beda vaak de namen van auteurs die hij citeert niet noemt.

Hoofdstuk 4 – Beda’s visie op het klassieke erfgoed

Het gebruik van citaten van klassieke auteurs is één manier om te kijken naar Beda’s visie op het klassieke erfgoed. Hieruit kwam naar voren dat Beda veelal gebruik maakt van klassieke auteurs, maar om verschillende redenen. Een andere mogelijkheid om onderzoek te doen naar Beda’s gebruik van het klassieke erfgoed is om te kijken naar de inhoud van zijn woorden om te zien of hij daar een waardeoordeel geeft over de Romeinse periode. In twee van zijn werken geeft Beda een verslag van de periode dat Brittannië een Romeinse provincie was: de *Chronica Maiora*¹⁷⁴ en de *Historia Ecclesiastica*.

Beda’s belangrijkste bronnen voor de periode van Romeins-Brittannië zijn Orosius, Eutropius en Gildas. Hij maakt een combinatie van de gegevens van beide auteurs om de gebeurtenissen zo compleet mogelijk weer te geven. Doordat Beda gebruik maakt van andere bronnen, kan het lastig zijn te beoordelen welke visies van hem zijn en welke hij overneemt van andere auteurs. Door te kijken naar verschillen tussen verslagleggingen in Beda’s werken zou naar voren kunnen komen wat Beda’s eigen visie is.

In de *Chronica Maiora* neemt Beda het meeste over uit Gildas.¹⁷⁵ Gildas heeft over het algemeen een positieve indruk van het Romeinse rijk. Zo verbindt hij de verovering van Brittannië en de successen van keizer Augustus met de geboorte van Christus. Door deze historische feiten aan elkaar te linken denkt Gildas volgens Scully dat er een reden is dat Brittannië pas rond de geboorte van Christus aan het Romeinse rijk wordt toegevoegd: God is Brittannië gunstig gezind.¹⁷⁶

Wanneer Gildas het einde van de Romeinse periode beschrijft, lijkt hij van mening veranderd te zijn ten opzichte van de voorgaande passages. Het is namelijk zo dat doordat de Romeinen Brittannië hebben verlaten, er chaos is ontstaan in Brittannië. Vele oorlogen volgen en Brittannië wordt geregeerd door heersers die zich gedragen als tirannen. Het lijkt erop dat Gildas de Romeinen de oorzaak acht van deze problemen.¹⁷⁷

Doordat Beda de gebeurtenissen overneemt van Gildas zou gezegd kunnen worden dat Beda in de *Chronica Maiora* geen eigen oordeel geeft over de Romeinse periode. Dit zou misschien ook niet passen bij het soort werk, omdat Beda slechts een zakelijke uiteenzetting geeft van verschillende gebeurtenissen, die niet alleen betrekking hebben op Brittannië maar

---

¹⁷⁴ Dit is een toevoeging aan Beda’s natuurkundige traktaten *De Temporibus* en *De Temporum Ratione*.

¹⁷⁵ Vermeldingen naar Romeins-Brittannië en de periode kort daarna staan in de *Chronica Maiora* 461, 474, 483, 489 en 504 (Miller (1975), p. 241). Aangezien dit gaat om de natuurkundige werken van Beda zullen de *Chronica Maiora* niet uitgebreid behandeld worden, maar dienen als vergelijkingsmateriaal.

¹⁷⁶ Scully (2005), p. 36.

¹⁷⁷ Gildas, *De Excidio et Conquestu Britanniae* 8.

ook op andere landen.¹⁷⁸ Het zou kunnen dat Beda het eens was met Gildas doordat hij diens feiten overneemt, maar door de aard van het werk is het waarschijnlijker dat hij Gildas' oordeel niet relevant vindt. In het begin schept Gildas een vrij positief beeld van de Romeinse periode, maar het einde van de Romeinse heerschappij zou dan negatiever bekeken worden.

Beda verandert ten opzichte van de *Chronica Maiora* echter een aantal gegevens in zijn *Historia Ecclesiastica*.¹⁷⁹ Hierin staat de kerkelijke geschiedenis van Brittannië centraal. De periode van Romeins-Brittannië wordt daardoor uitgebreider beschreven dan in de *Chronica Maiora*. In de *Historia Ecclesiastica* lijkt het erop dat Beda meer een eigen visie toevoegt aan de feitelijke gebeurtenissen waardoor er waarschijnlijk ook een oordeel gelezen kan worden in Beda's woorden.

Allereerst kan er gekeken worden naar de manier waarop Beda de jaartallen noteert in zijn *Historia Ecclesiastica*. Dit lijkt een klein punt, maar geeft wel aan waar Beda zijn prioriteiten legt. Een voorbeeld hiervan is wanneer Beda beschrijft dat Julius Caesar naar Brittannië gaat.

Verum eadem Britannia Romanis usque ad Gaium Iulium Caesarem inaccessa atque incognita fuit: qui anno ab Urbe condita sexcentesimo nonagesimo tertio, ante vero incarnationis Dominicae tempus anno sexagesimo ... venit ad Morinos, unde in Britanniam proximus et brevissimus transitus est. (Bede Venerabilis, Historia Ecclesiastica 1.2)

Ditzelfde Brittannië was voor de Romeinen werkelijk ontoegankelijk en onbekend voor Gaius Julius Caesar: en deze kwam in het 693ste jaar vanaf de stichting van de stad, maar in het zestigste voor de tijd van de incarnatie van de Heer ... naar de Morini, vanaf waar de oversteek naar Brittannië nabij en zeer kort is.

---

¹⁷⁸ Brown (2009), p. 99.

¹⁷⁹ Dit heeft er mede mee te maken dat Beda naast Gildas gebruik gaat maken van Orosius, Prosper en Isidorus. Voor een compleet overzicht van de veranderingen zie Carlson (2014).

Hier laat Beda dus zien dat hij kennis heeft van de jaartelling van de Romeinen,¹⁸⁰ terwijl *vero* duidelijk maakt dat hij de christelijke jaartelling minstens even belangrijk vond, als niet belangrijker. Wallace-Hadrill geeft aan dat Beda door de christelijke jaartelling zijn werk volledig laat leiden door het christelijk geloof.¹⁸¹ Dit wordt ondersteunt door het feit dat Beda afgezien van de capita 1.3 en 1.11 van zijn *Historia Ecclesiastica* gebruik maakt van de christelijke jaartelling en de Romeinse jaartallen *ab urbe condita* niet meer noemt.¹⁸² Hoewel de christelijke jaartelling het belangrijkste lijkt, mogen de twee gevallen van de datering *ab urbe condita* niet onderschat worden. Door deze aan elkaar te linken zou er een verband gezien kunnen worden tussen de christelijke en Romeinse verhaallijn in het werk.

Beda geeft echter wel bij elke keizer aan om de hoeveelste keizer na Augustus het gaat. Dit zou erop kunnen wijzen dat Beda de link met de Romeinen wil blijven benadrukken. Dit doet hij op meerdere plaatsen, waaronder in caput 1.13, wanneer hij schrijft over keizer Theodosius de Jongere.

Anno Dominicae incarnationis quadringentesimo vigesimo tertio, Theodosius iunior post Honorium quadragesimus quintus ab Augusto regnum suscipiens viginti et sex annos tenuit. (Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 1.13)

In het 423^e jaar na de incarnatie van de Heer kwam Theodosius de Jongere na Honorius aan de macht, als 45e keizer na Augustus; hij hield de macht gedurende 26 jaar.

Door de *ab Augusto* laat Beda zien dat hij de link met het Romeinse keizerschap wel belangrijk vindt. Door de tijdsaanduiding vanaf de incarnatie van de Heer ("*Anno Dominicae incarnationis*") zou al duidelijk kunnen zijn om welk jaartal het gaat, maar toch noemt Beda Augustus ook. Na de beschrijving van de Romeinse periode noemt hij echter geen jaartallen meer vanaf Augustus. De link met het Romeinse rijk is dan verdwenen.

Ook Beda's bespreking van Romeinse keizers is relevant voor zijn visie op de Romeinse periode. Wallace-Hadrill geeft allereerst aan dat Beda alleen interesse lijkt te tonen

---

¹⁸⁰ Deze heft hij waarschijnlijk overgenomen uit Orosius (Scully (2005), p. 38).

¹⁸¹ Wallace-Hadrill (1988), p. 10.

¹⁸² Scully (2005), p. 38.

in de keizers die een connectie hebben met Brittannië.¹⁸³ Toch verschilt het bij die keizers hoe Beda op de keizers reageert. Nero is bijvoorbeeld een keizer van wie Beda geen goede dunk heeft.

Succedens autem Claudio in imperium Nero, nihil omnino in re militari ausus est. Unde inter alia Romani regni detrimenta innumera Britanniam pene amisit: nam duo sub eo nobilissima oppida illic capta atque subversa sunt. (Beda Venerabilis, Historia Ecclesiastica 1.3).

Maar Nero, die Claudius opvolgde in de heerschappij, durfde nooit iets op militair gebied. Daardoor heeft hij naast talloze andere schadeposten voor het Romeinse Rijk bijna Brittannië verloren: want onder hem zijn daar twee zeer aanzienlijke vestingen ingenomen en onderworpen.

Volgens Wallace-Hadrill zou dit laten zien dat Beda het niet eens was met deze manier van handelen.¹⁸⁴ Beda zou dan vinden dat de gecontroleerde militaire acties van Nero's voorganger Claudius of Julius Caesar beter waren dan Nero's beleid om geen militaire expedities te ondernemen.¹⁸⁵ Het zou daarentegen ook kunnen dat Beda hier geen mening geeft over het Romeinse rijk maar simpelweg de feiten uiteenzet. Dan zou het waardeoordeel over de Romeinen minder sterk zijn.

Enige vijandigheid tegenover het regime is ook te lezen in zijn stuk, maar Scully geeft aan dat dit niet zozeer gericht is op als het rijk als instituut, maar meer gericht is op keizers die christenen vervolgen en degenen die de autoriteit claimen die volgens Beda alleen voor God is.¹⁸⁶ Voorbeelden van dergelijke heersers zijn de keizers Diocletianus en Maximianus Herculus, die beide de christenen vervolgden.

Interea Diocletianus in oriente, Maximianus Herculus in occidente, vastari ecclesias, affligi interficique Christianos decimo post Neronem loco praeceperunt: quae persecutio omnibus fere ante actis diuturnior atque inmanior fuit; nam per decem

---

¹⁸³ Wallace-Hadrill (1988), p. 10.

¹⁸⁴ Wallace-Hadrill (1988), p. 11.

¹⁸⁵ Wallace-Hadrill (1988), p. 11.

¹⁸⁶ Scully (2005), p. 39.

annos, incendiis ecclesiarum, proscriptionibus innocentum, caedibus martyrum incessabiliter acta est. (Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 1.6)

Intussen hebben Diocletianus in het oosten en Maximianus Herculius in het westen, op de tiende plaats na Nero, bevel gegeven dat de kerken werden ontruimd, de christenen werden gemarteld en werden gedood: die vervolging was bijna langer en heftiger dan alle eerdere vervolgingen: want gedurende tien jaar ging zij onophoudelijk door met verbrandingen van kerken, vogelvrijverklaringen van onschuldigen en moorden op martelaren.

Uit Beda's woordgebruik valt op te maken dat hij de maatregelen van Diocletianus en Maximianus Herculius volledig afwijst. Dit is bijvoorbeeld te zien aan het woord *innocentum*. Beda lijkt van mening te zijn dat de mensen die getroffen worden door deze vervolgingen onschuldig zijn. Beda geeft in deze echter niets aan over het claimen van autoriteit door Diocletianus en Maximianus die alleen voor God zou zijn bedoeld, zoals Scully aangaf als kritiekpunt van Beda op heersers.¹⁸⁷ Het zou kunnen zijn dat dit meer van toepassing is op latere heersers in Brittannië.

Later in de *Historia Ecclesiastica* noemt Beda de heerschappij van de nieuwe Britse koningen. Hij zou met name de koningen Edwin, Oswald en Oswy¹⁸⁸ presenteren als erfgenamen van het Romeinse heerschappij.¹⁸⁹ Dit zou erop kunnen duiden dat Beda voorstander was van de manier waarop de Romeinen heersten in het Romeinse rijk. Scully geeft echter ook aan dat Beda in deze passages waarschijnlijk niet zozeer waarde hecht aan de heerser van het land, omdat er maar één instituut is dat de wereldlijke macht combineert met een goddelijke gunst, namelijk de christelijke kerk.¹⁹⁰ In dat geval lijkt Beda's visie op het Romeinse rijk voor hem niet zoveel uit te maken, omdat de kerk het belangrijkste is.

Hoewel Beda's belangrijkste missie dus is om de kerkgeschiedenis uiteen te zetten in de *Historia Ecclesiastica* betekent dit niet dat de Romeinen daar niet belangrijk voor waren. Er was geen georganiseerd plan voor de bekering van Brittannië, maar Yorke geeft aan dat er gedurende een lange periode wel christenen naar Brittannië kwamen.¹⁹¹ Er zijn bronnen

---

¹⁸⁷ Scully (2005), p. 39.

¹⁸⁸ Alle drie in hun leven koning van Northumbria.

¹⁸⁹ Scully (2005), p. 37.

¹⁹⁰ Scully (2005), p. 37.

¹⁹¹ Yorke (2006), p. 109.

vanaf de derde eeuw die dit aangeven.¹⁹² Volgens Scully geeft Beda ook aan dat de komst van de Romeinen ervoor heeft gezorgd dat de Britten uiteindelijk bekeerd zijn tot het christendom.¹⁹³ Dit gegeven wordt ondersteund door Beda's eigen woorden in de *Historia Ecclesiastica*.

Hoc autem bellum quarto imperii sui anno complevit, qui est annus ab incarnatione Domini quadragesimus sextus: quo etiam anno fames gravissima per Syriam facta est, quae in Actibus Apostolorum per prophetam Agabum praedicta esse memoratur.
(Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 1.3)

En deze oorlog heeft hij beëindigd in het vierde jaar van zijn heerschappij, dat het 46^e jaar vanaf de incarnatie van de Heer was: en in dat jaar is ook een zeer zware hongersnood in Syrië geweest, die in de Handelingen van de Apostelen wordt vermeld als een verkondiging door de profeet Agabus.

Beda verbindt hier een Romeinse gebeurtenis, namelijk het beëindigen van de oorlog door Claudius, met een feit uit de Bijbel. Volgens Scully zou Beda bij lezers die bekend zijn met de Bijbel associaties teweeg brengen door de naam Agabus te noemen.¹⁹⁴ Die naam zou namelijk in verband staan met het begin van het christendom in Engeland. Door dit te verbinden met de Romeinse periode zou Beda de suggestie kunnen doen dat de Romeinen een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan het ontstaan van het christendom in Brittannië.¹⁹⁵

In Beda's eerdere werk (indien er aangenomen wordt dat Beda het oordeel van Gildas stilzwijgend overneemt) lijkt het erop dat Beda geen positief oordeel heeft van de manier waarop de Romeinen Brittannië achterlaten. In de *Historia Ecclesiastica* beschrijft Beda deze gebeurtenissen uitgebreider. De Britten worden overvallen door de Schotten¹⁹⁶ en vragen om hulp bij de Romeinen. Het antwoord is alleen anders dan ze hadden gehoopt.

---

¹⁹² Thomas (1981), p. 39.

¹⁹³ Scully (2005), p. 39.

¹⁹⁴ Scully (2005), p. 40

¹⁹⁵ Scully (2005), p. 40.

¹⁹⁶ Het volk dat toen "Schotten" werd genoemd was niet gevestigd in het huidige Schotland, maar meer het huidige west-Schotland en noord-oost-Ierland. De Picten waren de bewoners van het huidige Schotland (Yorke (2006), p. 51).

Tum Romani denuntiavere Brettonibus, non se ultra ob eorum defensionem tam laboriosis expeditionibus posse fatigari: ipsos potius monent arma corripere et certandi cum hostibus studium subire, qui non aliam ob causam quam si ipsi inertia solverentur eis possent esse fortiores. (Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica* 1.12)

Toen verklaarden de Romeinen aan de Britten dat ze niet meer voor de verdediging van dezen lastiggevallen konden worden met zulke inspannende expedities: en zij raadden aan dat zij beter zelf de wapens op konden pakken en zich te buigen over de kunst van het vechten met de vijanden; de enige manier waarop zij sterker dan die anderen konden worden was zich te bevrijden van hun luiheid.

De Britten worden hier eigenlijk aan hun lot overgelaten. Er wordt een muur gebouwd door de Britten, maar die heeft niet het gewenste effect aangezien de oorlog gevoerd blijft worden. Beda zegt niet expliciet dat dit het einde van de Romeinse periode is, maar na dit moment worden de Romeinen nog maar weinig genoemd. Dit zou erop kunnen wijzen dat de Romeinen minder invloed hebben in Brittannië. Een waardeoordeel over de beslissing van de Romeinen blijkt Beda niet echt te geven, omdat hij zakelijk vertelt wat de Romeinen berichtten. Aan de andere kant zou dit ook gezien kunnen worden als stilzwijgende instemming. Dan geeft Beda geen direct oordeel, maar geeft impliciet wel aan dat hij van mening is dat de Britten hun eigen problemen moeten leren oplossen.

In de beschrijving van Romeins-Brittannië valt het op dat voor Beda het geloof centraal staat. Doordat de Romeinen er mede voor gezorgd hebben dat het christendom in Brittannië tot stand is gekomen, lijkt het erop dat zijn waardeoordeel over de Romeinen over het algemeen positief is. Dit is ook te zien aan de manier waarop hij omgaat met de jaartelling. In het begin noemt Beda de jaartallen *ab urbe condita*, maar ook later noemt hij bij keizers nog steeds de hoeveelste keizer ze zijn na Augustus.

Militaire acties lijken ook een rol te spelen in Beda's beeldvorming van het Romeinse erfgoed. Beda keurt het beleid van Nero af omdat die geen nieuwe expedities aanging. Daarentegen waren Julius Caesar, die weliswaar geen keizer was maar wel de eerste Romein die richting Brittannië kwam, en Claudius goede keizers doordat ze daadkrachtige durfden

te handelen met militaire acties. Dit zou er wederom mee te maken kunnen hebben dat onder andere de Romeinen het christendom naar Brittannië hebben gebracht.

Toch is Beda ook kritisch tegenover het Romeinse beleid van Romeinse keizers. Dit heeft dan met name te maken met de christenvervolgingen. Keizers zoals Diocletianus en Maximianus Herculus vervolgden de christenen, waarvan Beda zegt dat ze op dat moment onschuldige mensen vervolgen. De manier waarop een keizer omgaat met het christendom lijkt voor Beda het belangrijkste om te oordelen over zijn heerschappij.

Ook de manier waarop de Romeinen Brittannië in de steek laten is een punt van kritiek. Wanneer de Romeinen de Britten niet te hulp komen, vervalt het land in oorlog en ontstaat er tirannie. In de *Historia Ecclesiastica* komt dit ook wel naar voren, maar lijkt Beda slechts de feiten te presenteren en niet zozeer een oordeel te vellen. Als hij al een oordeel velt, lijkt het erop dat hij stilzwijgend instemt met de beslissing van de Romeinen om de Britten hun eigen problemen te laten oplossen.

Eén consequent beeld van de Romeinse periode is niet specifiek te destilleren uit het werk van Beda. Zijn oordeel is noch overweldigend positief noch overweldigend negatief. Voor Beda is het ook zo dat de christelijke periode centraal staat, waardoor hij matig geïnteresseerd lijkt in de Romeinen. Die zijn onderdeel van de Britse kerkgeschiedenis, maar niet meer dan dat. Zijn eigen tijd is voor hem veel interessanter dan het verre verleden en het thema van Beda's werk is een periode waar de Romeinen niet per se in passen.

Conclusie

Beda Venerabilis is een veelzijdige auteur met veel verschillende soorten werken. Voor dit onderzoek is gekeken naar Beda's gebruik van het Romeinse erfgoed in de historische en taalkundige werken. Hierbij is onderzoek gedaan naar de verschillende klassieke citaten waar Beda gebruik van maakt en het beeld dat Beda creëert van de periode waarin Brittannië een Romeinse provincie was.

De historische werken van Beda bevatten verschillende verwijzingen naar klassieke werken. In de *Historia Abbatum* vinden we echter slechts één verwijzing naar een klassieke auteur, namelijk Vergilius. Beda weet in dit geval wel de context goed toe te passen op de situatie die hij zelf beschrijft. Doordat dit het enige klassieke citaat is dat Beda gebruikt, zou er gezegd kunnen worden dat het extra opvalt dat hij er op dat moment gebruik van maakt. Op het moment beschrijft Beda dat een van zijn vrienden sterft. Vergilius' citaat wordt gebruikt om de vraag te beantwoorden wat er met de zielen van overledenen in de hemel gebeurt. Voor Beda zou het sterven gezien kunnen worden als belangrijk onderdeel van het geloof. Hoewel er dus slechts één verwijzing te vinden is naar een klassieke auteur, kan dit er wel op duiden dat deze auteur, Vergilius, belangrijk was in het onderwijs van Beda in het klooster.

Verder zijn er tot nu toe geen klassieke citaten bekend uit de *Historia Abbatum*. Doordat Beda zijn eigen geschiedenis beschrijft zou het mogelijk te verklaren dat Beda minder gebruik maakt van klassieke citaten, aangezien die dan minder toepasselijk zijn.

In de *Historia Ecclesiastica* zijn er meer verwijzingen te vinden naar klassieke auteurs. Beda maakt gebruik van werken van verschillende historici, zoals Caesar en Tacitus, waar hij naar alle waarschijnlijkheid geen beschikking over had. Van dergelijke bronnen noemt hij ook de auteurs niet. Dit kan verklaard worden doordat de bronnen die Beda wel gebruikt, zoals Orosius, Eutropius en Gildas, verwijzingen maken naar deze auteurs en Beda dit simpelweg overneemt.

Toch komen ook andere auteurs naar voren. Hierbij lijkt het erop dat Beda de verschillende dichters die hij gebruikt tot zijn beschikking had via latere werken. De enige die naar voren komt van wie zeker is dat Beda er toegang toe had is Vergilius. Deze wordt dan ook het vaakst door Beda geciteerd in de *Historia Ecclesiastica*. In de verschillende citaten valt het op dat Beda de context goed lijkt te kennen en die kan toepassen op de dingen die hij zelf beschrijft.

Tot slot is er een aantal verwijzingen naar Plinius en Vegetius. Deze twee auteurs lijken aan de hand van *Historia Ecclesiastica* met de meeste waarschijnlijkheid tot Beda te zijn overgeleverd. Citaten van beide auteurs komen in de natuurkundige traktaten van Beda ook voor, maar doordat hun namen niet worden genoemd is het niet met zekerheid te zeggen dat ze direct overgeleverd waren tot Beda of dat hij er via een andere auteur toegang toe had.

In de grammaticale werken zijn meer verwijzingen te vinden naar klassieke auteurs dan in de historische werken. Er zijn verschillende soorten verwijzingen. Beda gebruikt klassieke grammatici om zijn theorieën over de Latijnse taal te illustreren. Het verschilt per werk welke grammatici Beda gebruikt, maar dit heeft mede te maken met de onderwerpen waarover de klassieke grammatici hebben geschreven en op welke wijze Beda dit kan gebruiken in zijn eigen werken.

Naast de citaten om zijn theoretische uitleg over het Latijn te ondersteunen maakt Beda gebruik van zowel christelijke als niet-christelijke auteurs om voorbeelden te geven over de theorie die hij beschrijft. De niet-christelijke auteur uit wie Beda het meest citeert is Vergilius. Dit is te verklaren doordat Beda diens werken naar alle waarschijnlijkheid in het klooster heeft gelezen doordat Benedict Biscop ze mee heeft genomen na zijn reis naar het continent. Vergilius werd naar hierdoor vermoedelijk gebruikt in het onderwijs, waardoor Beda goed bekend was met de werken.

De manier waarop Beda schrijft over de Romeinse periode kan ook bijdragen aan de beeldvorming over het Romeinse erfgoed. Het is duidelijk dat Beda's prioriteiten liggen bij het christelijke geloof. In de *Chronica Maiora* neemt hij de feiten over van de auteur Gildas. Dit zou gezien kunnen worden als stilzwijgende instemming met diens mening of het feit dat Beda een feitelijke presentatie geeft en zijn mening er niet toe doet. Dit is niet met zekerheid te zeggen.

In de *Historia Ecclesiastica* laat Beda relatief meer een waardeoordeel naar voren komen. Dit is op verschillende manieren te zien. Zo gebruikt Beda in het begin naast de christelijke jaartelling ook de jaartelling *ab urbe condita*. Wanneer hij dit niet meer doet, noemt hij bij de telling van de keizers nog wel de hoeveelste keizer iemand is vanaf Augustus. Dit laat zien dat Beda nog wel verbinding legt tussen de christelijke en Romeinse geschiedenis.

Een andere manier om te kijken naar Beda's waardeoordeel over de Romeinse periode is het beeld dat hij geeft van keizers. Het lijkt erop dat Beda militaire acties goedkeurt, aangezien hij het beleid van Nero afkeurt. Claudius en Julius Caesar zijn wat dat betreft betere heersers geweest. Ook gaat Beda in op heersers die christenen vervolgen. Hij is

van mening dat deze heersers onschuldige mensen vervolgen en is het dus duidelijk niet met deze heersers eens.

Tot slot kan er gekeken worden naar de beschrijving van het einde van de Romeinse periode. In de *Chronica Maiora* neemt Beda dit over van Gildas, waarmee gesuggereerd kan worden dat Beda stilzwijgend instemt met het oordeel. In de *Historia Ecclesiastica* lijkt Beda geen waardeoordeel te geven wanneer hij het einde van de Romeinse periode beschrijft. Er zou gezegd kunnen worden dat Beda het de verantwoordelijkheid acht van de Britten om hun eigen problemen op te lossen, aangezien hij niet negatief lijkt te oordelen over het feit dat de Romeinen de Britten niet te hulp komen.

In de historische werken zien we dus dat de context van de citaten een belangrijke rol speelt. Beda tracht ervoor te zorgen dat zijn context overeenkomt met de originele context. Op deze manier kan hij de boodschap of de gevoelens van die momenten beter overbrengen naar zijn lezers. Bovendien linkt Beda op deze manier de Romeinse geschiedenis met zijn eigen geschiedenis. Het is opvallend dat Beda de citaten op deze manier toepast, omdat de context niet nodig is om zijn verhaal te vertellen. Hieruit zou opgemaakt kunnen worden dat Beda de klassieke auteurs wel waardevol achtte.

Bij de grammaticale traktaten hebben de citaten een ander doel. Daar zijn ze meer als ondersteuning voor de theorie en dienen ze als voorbeeld om de theorie te illustreren. Hierbij lijkt het erop dat de context minder van belang is, maar dat het gaat om de woorden zelf. Dit is te verklaren doordat Beda in het klooster met deze auteurs in aanraking kwam tijdens zijn eigen onderwijsperiode.

Hoewel de citaten in de verschillende genres dus een ander nut hebben, lijkt het erop dat Beda wel waarde hechtte aan de werken van de Romeinse auteurs. Zij waren tenslotte degenen die schreven in de bloeiperiode van het Latijn. Vooral een auteur als Vergilius is voor Beda in vele gevallen belangrijk.

Al met al blijft het lastig Beda's gebruik van het Romeinse erfgoed te beoordelen. Van de klassieke werken waar hij toegang tot heeft, toont hij kennis die hij kan toepassen in zijn eigen boeken. Door de hoeveelheid citaten lijkt hij de Romeinse auteurs wel van belang te vinden. Ook in de manier waarop Beda de Romeinse periode beschrijft komt naar voren dat hij over het algemeen positief is. Toch lijkt dit niet de hoofdgedachte van Beda. Het christelijke geloof staat voor Beda centraal, waardoor daar de prioriteit ligt en niet bij het Romeinse erfgoed.

Voor verder onderzoek zou ik aanbevelen om te kijken naar de andere genres van Beda, zoals zijn natuurkundige traktaten of zijn Bijbelcommentaren. Op deze manier zou er

een vollediger beeld gecreëerd kunnen worden van de manier waarop Beda omgaat met klassieke auteurs. Andere werken van Beda met een beschrijving van de Romeinse periode zijn er niet, maar er zou ook gekeken kunnen worden naar oordelen in bronnen van Beda om te kijken of hij net als bij Gildas stilzwijgend lijkt in te stemmen met het oordeel van die andere bronnen.

Bibliografie

Primaire Bronnen

- Adriaen, M., *Hieronymus Commentarii in Isaiam*, Turnhout (1963).
- Beaujeu, J., *Pline L' Ancien Histoire Naturelle livre II*, Parijs (1950).
- Colgrave, B. & Mynors, R.A.B., *Bede's Ecclesiastical History of the English People*, Oxford (1969).
- Elice, M., *Romani Aquilae De Figuris: introduzione, testo critico, traduzione e commento a cura di Martina Elice*, Hildesheim (2007).
- Goold, G.P. & Rushton Fairclough, H., *Virgil Eclogues Georgics Aeneid: books 1-6*, Cambridge (1999).
- Goold, G.P., & Rushton Fairclough, H., *Virgil Aeneid books 7-12, Appendix Vergiliana*, Cambridge (2001).
- Grocock, C. & Wood, I.N., *Abbots of Wearmouth and Jarrow*, Oxford (2013).
- Jones, C.W., *Beda Venerabilis Opera Pars VI: Opera Didascalica*, Turnhout (1975).
- Kendall, C.B., *Beda Libri II De Arte Metrica et De Schematibus et Tropis: The Art of Poetry and Rhetoric*, Saarbrücken (1991).
- King, J.E., *Bede Ecclesiastical History, Lives of the Abbots, Letter to Egbert vol I & II*, Cambridge (1930)
- Plummer, C., *Venerabilis Baedae Historiam Ecclesiasticum Gentis Anglorum, Historiam Abbatum, Epistolam ad Egbertum*, Londen (1966).
- Reeve, M.D., *Vegetius Epitoma Rei Militaris*, Oxford (2004).
- Roche, P., *Lucan De Bello Civili book I*, Oxford (2009).
- Rudd, N., *Horace Epistles book II and Ars Poetica*, Cambridge (1989).
- Silberman, A. & Zehnacker H., *Pline L' Ancien Histoire Naturelle livre IV*, Parijs (2015)
- Stevenson, J., *Gildas De Excidio Britannae*, Vaduz (1964).
- Woodman, A.J. & Shuttleworth Kraus, C., *Tacitus Agricola*, Cambridge (2014).

Secundaire Literatuur

- Baswell, C., *Virgil in Medieval England: Figuring the Aeneid from the twelfth century to Chaucer*, Cambridge (1995).
- Brown, G.H., *A Companion to Bede*, Woodbridge (2009).
- Brown, M., "Bede's life in context", in: *The Cambridge Companion to Bede*, (ed. S. DeGregorio), Cambridge (2010), pp. 3-24.
- Campbell, J., "Secular and political contexts", in: *The Cambridge Companion to Bede*, (ed. S. DeGregorio), Cambridge (2010), pp. 25-39.
- Carlson, D.R., "Bede on Roman Britain's end", *Latomus* 73 (1), 2014, pp. 188-199.
- Dales, D. *Alcuin: Theology and Thought*, Cambridge (2013).
- Goffart, W.A., *The Narrators of Barbarian History (A.D. 550-800): Jordanes, Gregory of Tours, Bede and Paul the Deacon*, Princeton (1988).
- Highham, N.J., *(Re-)Reading Bede: The Ecclesiastical History in Context*, Londen (2006).
- Horsfall, N., *Virgil Aeneid 6: A Commentary*, Berlijn (2013).
- Irvine, M., "Bede the grammarian and the scope of grammatical studies in eight-century Northumbria", *Anglo-Saxon England* 15, 1986, pp. 15-44.
- Jones, C., "Bede and Vegetius", *The Classical Review* 46 (6), 1932, pp. 248-249.
- Heikkinen, S., "Vergilian Quotations in Bede's *De Arte Metrica*", *The Journal of Medieval Latin* 17, 2007, pp. 101-109.
- Kendall, C.S., "Bede and education", in: *The Cambridge Companion to Bede*, (ed. S. DeGregorio), Cambridge (2010), pp. 99-112.
- Laistner, M.L.W., "Bede as a Classical and a Patristic Scholar", *Transactions of the Royal History Society* 16, 1933, pp. 69-94.
- Love, R., "The world of Latin learning", in: *The Cambridge Companion to Bede* (ed. S. DeGregorio), Cambridge (2010), pp. 40-53.
- Miller, M., "Bede's Use of Gildas", *The English Historical Review* 90 (335), 1975, pp. 241-261.
- Palmer, R.B., "Beda as Textbook Writer: A Study of his *De Arte Metrica*", *Speculum* 34 (4), 1959, pp. 573-584.
- Ray, R., "Bede and Cicero", *Anglo-Saxon England* 16, 1987, pp. 1-15.

Scully, D., "Bede, Orosius and Gildas on the Early History of Britain", in: *Bède Le Vénérable entre Tradition et Postérité* (eds. S. Lebecq, M. Perrin & O. Szerwiniack), Villeneuve d'Ascq (2005), pp. 31-42.

Speed, D., "Bede's creation of a nation in his *Ecclesiastical History*", *Parergon* 10 (2), 1992, pp. 139-154.

Thacker, A., "Bede And The Ordering of Understanding", in: *Innovation and Tradition in the Writings of The Venerable Bede* (ed. S. DeGregorio), Morgantown (2006), pp. 37-63.

Thacker, A., "Bede and history", in: *The Cambridge Companion to Bede* (ed. S. DeGregorio), Cambridge (2010), pp. 170-189.

Thomas, C., *Christianity in Roman Britain to AD 500*, Londen (1981).

Ward, B., *The Venerable Bede*, Londen (1990).

Wallace-Hadrill, J.M., *Bede's Ecclesiastical history of the English people: a historical commentary*, Oxford (1988).

Wallis, F., *Bede: The Reckoning of Time*, Liverpool (1999).

Yorke, B., *The Conversion of Britain 600-800*, Londen (2006).

